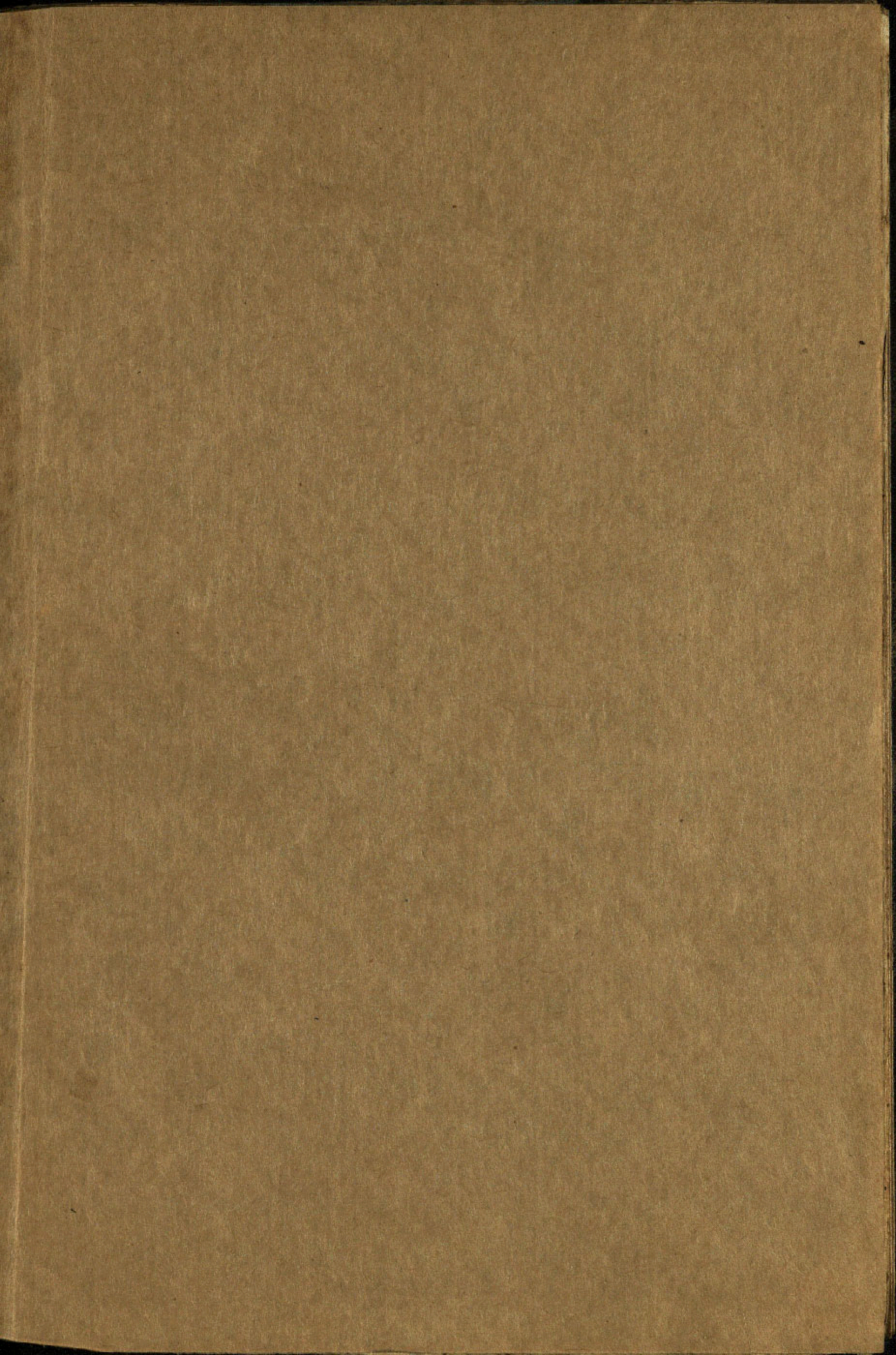

P II 325

P II 325

О Р Л И Ћ

ЦРНОГОРСКИ ГОДИШЊАК

СТАРИ И НОВИ, ЗА ПРЕСТУПНУ ГОДИШУ

1868.

УРЕДИО

Ј. СУНДЕЧИЋ.

IV. Година.

НА ЦЕТЊУ

у кнежевској печатњи.

607315

РП Срп I 43/1868.1

О Р Л И Њ

Ц Р Н О Г О Р С К И

Г О Д И Ш њ А К

СТАРИ И НОВИ, ЗА ПРЕСТУПНУ ГОДИНУ

1868.

УРЕДИО

Ј. СУНДЕЧИЊ.

IV. Година.

НА ЦЕТИЊУ
у кнежевској печатњи.

Иде Раде да гору уходи
Одкуда свјетлост крста у планини?
Одкуда јека гуслá јаворових?
Одкуда пјесак танко гласовита?
Кад ал ето чуда големога:
У планини горска Вила стала,
Сва се гора од ње лица сјала.
А крај Виле живо дрво расте,
Живо дрво частног крста знаци.
Накрст расте и развија гране,
Љиљановим пролистало листом,
Љиљановим процвјетало цв'јетом.
На истоку дрво је живота,
На западу дрво отесано.
Од њег свјетлост по горици бије;
Око њег се златво слово вије:
"Овим ћете побједити славно."

Утјешеновић.
(Цеђељко.)

ГОДИШЊЕ ПРИМЈЕТБЕ.

Прољеће почима дне 8. Марта (20. по новом), у 8 сата 36 часа изјутра. Ноћ и дан равни су.

Лето почима дне 9. Јунија (21. по нов.), у 5 сати и 11 часа изјутра. Дан је најдужи а ноћ најкраћа.

Јесен почима дне 10. Септембра (22. по новом), у 7 сати и 25 часа по подне. Опет су дан и ноћ равни.

Зима почима дне 9. Декембра (21. по новом), у 1 сат и 24 часа по подне. Дан је најкраћи а ноћ најдужа.

Годишњости.

<i>по старому</i>	<i>по новому</i>
Златни број 4	Златни број 7
Круг сунца 12	Круг сунца 1
Епакта 4	Епакта IV
Индиктион 11	Римски број 11
Темелион 17	Неђељно слово црв. Е. D
Неђељно слово А	Писмо мученикос. 1

Помичне светковине.

Пасхално слово И	Седамдесетница 9. вељаче
Месо ђа 6 неђеља	Чиста сријета 26. "
Триод 21. јануар.	Прва неђеља коризме. 1. ожујка
Месне покладе 4. фебруа.	Ускрс 12. травња
Бијеле покладе 11. "	Прошења 18. 19. и 20. свибња
Пасха (Ускрс) 31. марта	Спасово 21. "
Спасов-дан 9. маја	Духови 31. "
Духови (Троичи-дан) 19. "	Св. Тројство 7. липња
Неђеља свих Свети 25. "	Тијело Исусово 11. "
Петрова поста 4 неђеље и 5 дана	Пресв. Оџунигељ 7. српња
Божичње покладе 14. новемб.	Неђеља I. Пришашћа 29. студен.

Задушнице.

У суботу 3. фебруара; у суботу 18. маја, и у суботу пред Покровом Богородичним 28. септембра.

Покровитељ свијех Срба.

Св. Сава Архиепископ Србски, на 14. јануара.

Светитељи Црногорски.

Св. Василије острошки 29. априла. — Св. Петар цетињски 18. октобра.
Св. Арсеније 28. октобра на Жребанику. — Св. Стефан ниперски на Троичи-дан.

Забрањено је свршивати брак.

Од 5. фебруара до 7. априла, или од понедељника бијеле неђеље, укључно до Томине неђеље; од 26. маја до 29. јунија, или од неђеље свијех Светих до Петрова-дне; од 1. до 15. августа; од 14. новембра до 6. јануара; на Усјековање 29. августа; на Крстов-дан 14. септембра, и сваке сриједи и петка осим трапавица, које се случе у допуштеном времену за свршавање брака.

Помрачења.

У овој години само ће два пута *Сунце* помрачити; и то две 11. фебруара (23. истог по новом), а друго две 6. августа (18. истог по новом). Једно и друго мало ће се код нас виђети.

Осим тога звијезда названа *Меркур*, минути ће мимо сунца две 24. октобра (5. студеног по новом).

Владајућа звијезда.

Ове године влада *Јупитер*. Он је највећа звијезда у нашем сунчаном систему. Око хиљаду пута његова је маса мања од масе сунчане, а 338 пута већа по у наше земље. Екваториални промјер скоро је 12 пута већи од промјера земље. Има око себе 4 пратиоца, који се вазда невиде, што их некад, или својим округом, или пак својим осјењом Јупитер заклопи. Ова се звијезда око своје осовине обрне за самих 9 сата и 55 часа, а око сунца тек за 12 година један-пут. Средња њезина далечина од сунца износи око 108 милиона земљописних миља. Она носи име врховног бога у грчкој Митологији, и одговара славенском *Перуну*. — Бог богова дати ће, те ће ова година по наш народ добром срећом уродити. Знаци су добри. Од нас, од наше сталности, слоге и пожртвовања зависи најбољи успјех. Вјерујте: „Биће добра: мичимо се само!“ —

Мјесечне промјене.

Мијена или млади мјесец	
Прва четврт	
Ужба (Уштап) или пуни мјесец	
Задња четврт	

ЈАНУАР

Сунце изходи
у 7 сата 39 часа.

СИЈЕЧАЊ

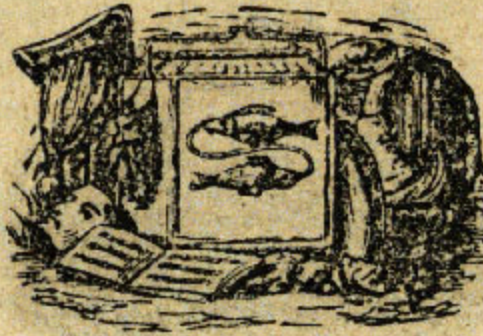
Сунце заходи
у 4 сата 19 часа.

Има 31 дан.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе	
Понеђ	1 Ново Љето (Вас.-дан)	13 Бл. Хиларије	☾ 3. Чет., дне 4. у 5 сата и 59 час. по подне.	
Уторак	2 Силвестар п. рим.	14 Феликс муч.		
Сријед	3 Малахија пророк.	15 Анастасија муч.		
Четврт	4 Сабор 70 апостола ☾	16 Марцел папа		
Петак	5 Теодемт и Теон	17 Антун пуст.		
Суб.	6 Богојављење	18 Петрова столица		
Еванђеље: Матеа зачало 8.				
Неђ.	7 Сабор св. Јована	19 Пр. Име Исусово	☾ Мијена, дне 12. у 8 ата и 14 ча у вечер.	
Понеђ	8 Георгије и Емилиан	20 Фабјан и Себатејан		
Уторак	9 Подневет муч.	21 Јања њевица		
Сријед	10 Глигорије еп. Пис.	22 Винко и Анастас		
Четврт	11 Преп. Теодосије	23 Заручење Богородич.		
Петак	12 Татиана мученица ☾	24 Тимотије		
Субот	13 Ермил и Стратоник	25 Обрађење св. Павла		
Еванђеље: Луке зач. 91.				
Неђ.	14 Сава Арх. Србски	26 Поликарп биск.		☾ Уштап, дне 27. у 10 ат. и 31 час. пред подне.
Понеђ	15 Павао тивејски	27 Иван златоуст		
Уторн.	16 Петрове вериге	28 Марин рабљанин		
Сријед.	17 Антоније вел.	29 Фрањо салески бис.		
Четврт	18 Атанасије и Кирил	30 Мартина њевица		
Петак	19 Макарије еђипет.	31 Пренос св. Марка		
Субота	20 Евтимије велики ☾	1 Вељаче Игњацио папа		
Еванђеље: Луке зач. 89.				
Неђ.	21 Максим испов. (Триод)	2 Свијечница	☾ Глуност муслманска разбратила је од нас турке босанске и херцего- вачке: ми им дакле морало доказати да смо им по крви и народности бра- ћа, да тим олакшамо наше народно препорођење.	
Понеђ	22 Тимотеј и Анастас	3 Влахо и Трифун		
Уторак	23 Климент еп.	4 Смрт св. Шимуна		
Сријед	24 Пр. муч. Ксенија	5 Агата њевица и муч.		
Четврт	25 Глигорије богосл.	6 Доротеја њевица		
Петак	26 Ксенофонт и друж.	7 Ромуалдо опат		
Субота	27 Моћи Јована злат. ☾	8 Иван исповјед.		
Еванђеље: Луке ач. 79.				
Неђ.	28 Ефрем сириј	9 Седмд. Аполонија њев.		
Понеђ	29 Пр. моћи Игњатије бог.	10 Школастика њев.		
Утор	30 Велики Јерарси	11 7. утем. реда Б. М.		
Сријед	31 Кирил и Јован	12 Марвијан		

ФЕБРУАР

Сунце изходи
у 7 сата 2 часа.

ВЕЉАЧА

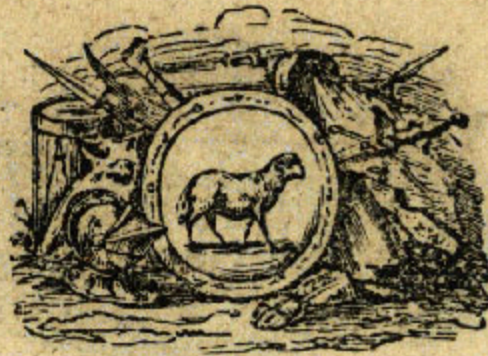
Сунце заходи
у 5 сата 8 часа.

Има 29 дана.

Дни	По старому	По новому	Пријетбе
Четврт	1 Трифон муч.	13 Еустокија ђевица	☾ 3. Чет. дне 3. у 10 сати и 12 ча. пред подне.
Петак	3 Сретније Гос. ☾	14 Валентин поп	
Субот	2 Симеон б. Задушн. ☾	15 Лав рабљанин	
Еванђеље Матеа зач. 106.			
Неђ.	4 Месопуст Исидор пел.	16 Шестдесет. Онисим	☉ Мијена дне 11. у 3 сата и 16 часа по подне.
Понеђ.	5 Агатије муч.	17 Подикрони бис.	
Утора	6 Вукола еп.	18 Клаудио	☽ П. Чет. дне 18. у 5 сата и 44. час. изјутра.
Сријед	7 Партеније	19 Габинио	
Четврт	8 Теодор страт.	20 Леандро муч.	☼ Уштап, дне 25. у 9 сати 18 часа у вечер:
Петак	9 Нићифор муч.	21 Оронцио и Аделаида	
Субот	10 Хараламп муч.	22 Петрова столица	
Еванђеље Матеа зач. 17.			
Неђ.	11 Синопуст. Васил. ☉	23 Петдес. Маргарита од К.	☽ Уштап, дне 25. у 9 сати 18 часа у вечер:
Понеђ.	12 Мелент. п. В.-поет	24 Матија ап.	
Утора	13 Симеон митр.	25 Донат б. задар. (Полади)	☼ Уштап, дне 25. у 9 сати 18 часа у вечер:
Сријед	14 Аксентије	26 Пестор (Чиста Ср. †)	
Четврт	15 Онисим ап.	27 Александар	☼ Уштап, дне 25. у 9 сати 18 часа у вечер:
Петак	16 Панфил муч.	28 Фортунат муч. †	
Субот	17 Теодор Тирон	29 Тома †	
Еванђеље Јована зач. 5.			
Неђ.	18 1. Поста Лав пап ☽	1 Ожујка. 1. Кориз.	☼ Уштап, дне 25. у 9 сати 18 часа у вечер:
Понеђ.	19 Архип апостол	2 Петар Дакјани	
Утора	20 Лав еп. картаг.	3 Кунигунда	☼ Уштап, дне 25. у 9 сати 18 часа у вечер:
Сријед	21 Тимотије	4 Кажимир краљ †	
Четвр	22 Об. моћи муч. Евген.	5 Теофил бис.	☼ Уштап, дне 25. у 9 сати 18 часа у вечер:
Петак	23 Полкарп еп. смир.	6 Пет рана Исус. †	
Субот	24 I. и II. об. гл. Јована з.	7 Тома аквински †	
Еванђеље Матеа зач. 7.			
Неђ.	25 2. Поста Тарас. п. ☼	8 2. Кориз. Пван	☼ Уштап, дне 25. у 9 сати 18 часа у вечер:
Понеђ.	26 Порфир еп.	9 Францишка	
Утора	27 Прокопије д.	10 40 мученика	☼ Уштап, дне 25. у 9 сати 18 часа у вечер:
Сријед	28 Василије испов.	11 Франа римљ. †	
Четврт	29 Касијан	12 Гргур вел.	

Да имамо слоге и постојања,
колико имамо руку и срца, ни толико
смјели, ни неправедни, неби према
нама душмани били, као што су и
као што рачунају да могу бити.

МАРТ

ОЖУЈАК

Сунце изходи
у 6 сата 9 часа.

Сунце заходи
у 5 сата 52 часа.

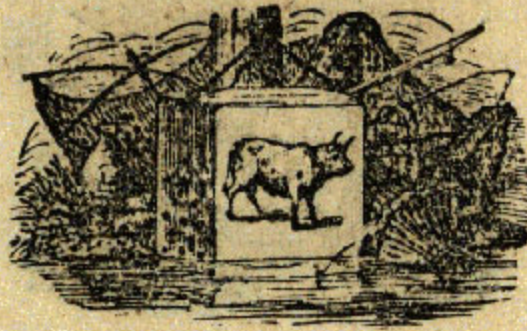
Има 31 дан.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Петак	1 Евдокија пр. муч.	13 Исусова три. круна †	☾ 3. Чет. дне 4. у 4 сати 24 час. по поноћи.
Суџот	2 Теодор св. муч.	14 Матилда краљ. †	
Еванђеље: Матеа зач. 37.			
Неђе.	3 3. Поста Евтропије м.	15 3. Кориз. Закарија	☉ Мијена дне 12. у 7 сати 54 часа изјутра.
Понеђ.	4 Герасим препод. ☾	16 Хериберт	
Уторак	5 Конон м.	17 Гелтруда д.	☽ П. Четв. дне 19. у 1 сат и 21 ч. по подне.
Сријед	6 42. мученика	18 Едвард испов. †	
Четврт	7 Мученици хер.	19 Јосип заруч. Б. Д. М.	☼ Уштап, дне 26. у 8 сати 12 часа изјутра.
Петак	8 Теофилакт испов.	20 Непроц. Исусова крв †	
Суџот.	9 40 мученика	21 Бенедикт опат †	
Еванђеље: Матеа зач. 40.			
Неђ.	10 4. Поста Кодрат и др.	22 4. Кориз. Еугенцио	☾ 3. Чет. дне 4. у 4 сати 24 час. по поноћи.
Понеђ.	11 Софроније патр.	23 Викторин	
Уторак	12 Теофан пр. ☉	24 Гаврил арх.	☽ П. Четв. дне 19. у 1 сат и 21 ч. по подне.
Сријед	13 Пр. м. О. Нићифора	25 Благовијести †	
Четврт	14 Венедикт	26 Кастул муч.	☼ Уштап, дне 26. у 8 сати 12 часа изјутра.
Петак	15 Агатије муч.	27 7 жалости Б. Д. М. †	
Суџота	16 Савин и Папије	28 Сикст Ш. папа †	
Еванђеље: Матеа зач. 47.			
Неђ.	17 5. Поста Алекса чов. б.	29 5. Муке (Глуха)	☾ 3. Чет. дне 4. у 4 сати 24 час. по поноћи.
Понеђ.	18 Карил патр. Јерус.	30 Иван Климак опат	
Уторак	19 Хрисант и друж. ☽	31 Амос прор.	☽ П. Четв. дне 19. у 1 сат и 21 ч. по подне.
Сријед	20 Мучење св. Саве	1 Травња Хуго †	
Четврт	21 Јаков епис.	2 Фрањо паолс.	☼ Уштап, дне 26. у 8 сати 12 часа изјутра.
Петак	22 Василије през.	3 Агапа и Кионија †	
Суџот	23 Лазарева Суџота	4 Исидор бис. †	
Еванђеље: Јована зач. 41.			
Неђ.	24 6. Цвијети	5 6. Цвијетна	☾ 3. Чет. дне 4. у 4 сати 24 час. по поноћи.
Пон.	25 Благовијести	6 Сикст I. папа	
Уторн.	26 Саб. арх. Гаврил. ☼	7 Егесип.	☽ П. Четв. дне 19. у 1 сат и 21 ч. по подне.
Сријед	27 Матрона муч.	8 Дионисио †	
Четврт	28 Иларије испов.	9 Марија клеопова †	☼ Уштап, дне 26. у 8 сати 12 часа изјутра.
Петак	29 Марко еп. (Вел. Петак)	10 Језекија пр. (В. Петак) †	
Суџота	30 Јован љеств.	11 Лав папа †	
Еванђеље: Јована сач. 1.			
Неђ.	31 Пасха (Ускре)	12 Ускре	

Говила је задаћа ослобођење на-
рода: вама се што прије треба о-
слободити од наших толиких предра-
суда, да неби иначе тај свети циљ
промашили и све досадање напоре
осујетили.

АПРИЛ

Сунце изходи
у 5 сата 6 часа.

ТРАВАЊ

Сунце заходи
у 6 сата 37 часа.

Има 30 дана.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе	
Пон.	1 Свијетли понеђељ.	13 П. Светковина	☾ 3. Чет. дне 2. у 11 сат. 30 час. обноћ.	
Утор.	2 Свијетли утор. ☾	14 Ламберт		
Сријед	3 Пр. Никит	15 Евтикио		
Четвр	4 Јосиф пјеснопјевац	16 Калист муч.		
Петак	5 Теодул муч.	17 Аничет папа		
Субота	6 Евтихије еп.	18 Аполонио бис.		
Еванђеље: Јована зач. 65.				
Неђ.	7 2. Томин. Георгије еп.	19 1. Бијела	☼ Мијена, дне 10. у 9 сати, 15 час. у вечер.	
Понеђ	8 Иродион	20 Теотим бис.		
Уторак	9 Евтихије	21 Ансслм		
Сријед	10 Терент и друж. ☼	22 Гајо п.		
Четвр	11 Ангина епис.	23 Јурјево		
Петак	12 Василије еп. парис.	24 Фидел		
Субот	13 Артемије св. муч.	25 Марко еванђ. (Моље)		
Еванђеље: Мавка зач. 69.				
Неђ.	14 3. Мирон. Мартин п.	26 2. по Уск. Клето и М.	☾ Штап, дне 24. у 5 сати и 45 часа по подне.	
Понеђ.	15 Арист. Пуд и Троф.	27 Перегрин		
Уторак	16 Аганије и Ирина	28 Витал муч.		
Сријед	17 Симеон преп. ☾	29 Петар муч.		
Четвр	18 Јован ученик	30 Ката Сиенск.		
Петак	19 Јован преп.	1 Свибња. Филип и Јаков		
Субот	20 Теодор Трихин	2 Атанасије бис.		
Еванђеље: Јована зач. 14.				
Неђ.	21 4. Разел. Јануар еп.	3 3. Пашашће св. Крижа	Иешто нам је у судбини народа, да се међу нама истијем вазла Бран- ковића находи: негдашњи жарак до- мордац лако поста првим издајником народне ствари. Овај нам је грдин гријех свакако изкорјениги.	
Понеђ.	22 Теодор сикеот	4 Моница удов.		
Утор	23 Ђурђев-дан	5 Пио V. папа		
Сријед	24 Сава стратилат ☼	6 Иван латерански		
Четвр	25 Марко еванђ.	7 Дујам бис. солип.		
Петак	26 Василије еп. амас.	8 Прик. св. Миховила		
Субот.	27 Симеон ерод Господњи	9 Гргур Назиански		
Еванђеље: Јована зач. 12.				
Неђ	28 5. Сам. Јасон и Сосип.	10 4. Исидор тежак.		
Пон.	29 Василије остр.	11 Мамерато надб.		
Утоарь	30 Јаков зевед.	12 Ипреј, Ахилеј и Паукрац		

МАЈ

СВИБАЉ

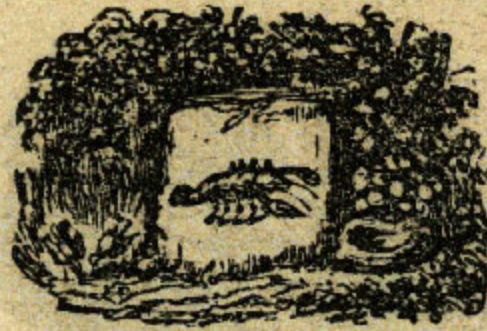
Сунце изходи
у 4 сата 13 часа.Сунце заходи
у 7 сата 20 часа.

Има 31 дан.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Сријед	1 Јеремије пр.	13 Сервадио бис.	☾ 3. Чет. дне 2. у сата и 4 час. у вечер.
Четврт	2 Атанасије пат. ☾	14 Бонифацио	
Петак	3 Тимотеј и Мавра	15 Торкват и Антонин	
Субот	4 Палаиџија муч.	16 Иван непопук	
Еванђеље: Јована зач. 34.			
Неђ.	5 6. Слијеп. Ирина муч.	17 5 Пашкуал Бајлон	☉ Мијена дне 10. у 5 сат. и 54 час. изју ра.
Понеђ	6 Јов. многостр.	18 Венацио <i>Прош.</i>	
Уторак	7 Акакије муч.	19 Петар Селест. <i>Прош.</i>	
Сријед	8 Јован ев. и Ар.	20 Бернардин <i>Прош.</i>	
Четв	9 Спасов-дан	21 Спасово	☾ П. Чет. дне 16. у 11 сат. и 0 час. ноћу.
Петак	10 Симеон зилот. ап. ☉	22 Фауштин муч.	
Субот	11 Мокије муч.	23 Жељко биск.	
Еванђеље: Јована зач. 56.			
Неђ.	12 7. Отаца Епифан еп.	24 Серволо	☉ Уштап. дне 24. у 8 сат. и 10 час изјутра.
Понеђ	13 Глигерија муч.	25 Грџур папа	
Уторак	14 Исидор муч.	26 Филип Нери	
Сријед	15 Пахомије	27 Веда	
Четврт	16 Теодор ☾	28 Герман бис.	
Петак	17 Андроник ап.	29 Максимин бис.	
Субот	18 Теодот муч.	30 Срећко †	
Еванђеље: Јована зач. 27.			
Неђ.	19 Сош. св. Духа	31 Духови	Да озбиљно изпитамо узроке, који су нас на Косову стрголавили. ми би смо боље очи отворили на узроке, који нам и данас пријете погубом нашом.
Пон.	20 Духов. понеђ.	1 Даниј. И Благдан	
Утор	21 Костантин и Ел.	2 Еразам	
Сријед	22 Василике муч.	3 Клотида †	
Четврт	23 Михаил нп.	4 Фране карач.	
Петак	24 Симеон столп. ☉	5 Доброхид †	
Субот	25 Обретеније гл. Јов. кр.	6 Норберт †	
Еванђеље: Матеа зач. 38.			
Неђ.	26 1 Свих Св. (Пок. II.)	7 Пр. Тројство	
Понеђ	27 Терапонт муч. (Пок. II.)	8 Медара	
Уторак	28 Никита епис.	9 Прих и Фелиџан	
Сријед	29 Теодосија п. м.	10 Маргарита	
Четврт	30 Исакије дам.	11 Тијелово	
Петак	31 Ермије апост.	12 Иван ид св. Факонд.	

ЈУНИИ

Сунце изходи
у 3 сата 49 часа.

ЛИПАЊ

Сунце заходи
у 7 сата 50 часа.

Има 30 дана.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Субот	1 Јустин филос.	13 Антун Падван.	
Еванђеље: Матеа зач. 9.			
Неђ	2 Нићифор патр.	14 2 Василије	☾ 3. Чет. дне 1. у 11 сат. и 19 час. изјутра.
Понеђ	3 Лукилиан муч.	15 Вид Мод. и Креш. м.	
Уторак	4 Митрофан патр.	16 Бено	
Сријед	5 Доротеј еп.	17 Рајнерио	
Четврт	6 Висарион чуд.	18 Марина муч.	
Петак	7 Теодот м.	19 Јулијана	
Субот	8 Теодор стр.	20 Силверио	
Еванђеље Матеа зач. 18.			
Неђ	9 3 Кирил пат.	21 3 Људевит гонзага	☾ П. Чет. дне 15. у 6 сата и 56 ч. изјутра.
Понеђ	10 Тимотеј еп.	22 Павлин бис.	
Уторак	11 Вартсломеј и Варнава	23 Иван поп	
Сријед	12 Онуфрије	24 Ивана	
Четврт	13 Муч. Ахилина	25 Вилим оп.	
Петак	14 Јелисеј пророк	26 Иван и Павао браћа	
Субот	15 Српски цар Лазар	27 Виргилија бис.	
Еванђеље Матеа зач. 55.			☉ Уштап, дне 22. у 9 сат. и 45 ч. у вечер.
Неђ	16 4 Тихон	28 4 Прес. срце Ису.	Ми се праведно попосимо с нашим Обићем, а колико нас има да онако високо част оцјењујемо? колико би нас у одлучном часу његовим путем опоравило? —
Понеђ	17 Мануил и Савел	29 Петрова	
Уторак	18 Леонтије муч.	30 Успомена св. Павла	
Сријед	19 Јуда брат Господ.	1 Српња Отон б.	
Четврт	20 Методије еп.	2 Похођење Б. Д. М.	
Петак	21 Јулијан мученик	3 Иринеј муч.	
Субот	22 Евсеније еп.	4 Агеј и Осија	
Еванђеље Матеа зач. 28.			
Неђ	23 5 Агрипина муч.	5 5 Кирил и Метод	
Пон	24 Ивањ-дан	6 Исаија пр.	
Уторак	25 Февронија муч.	7 Бенедикт	
Сријед	26 Давид преп.	8 Јелисава краљ.	
Четврт	27 Сампсон	9 Вероника њев.	
Петак	28 Кир и Јован	10 Феличита рим.	
Суб	29 Петров-дан	11 Пио I папа	
Еванђеље Матеа зач. 29.			
Неђ	30 6 Сабор 12 апостола	12 6 Иван Гвалтер	

ЈУЛИИ

Сунце изходи
у 4 сата 3 часа.

СРПАЊ

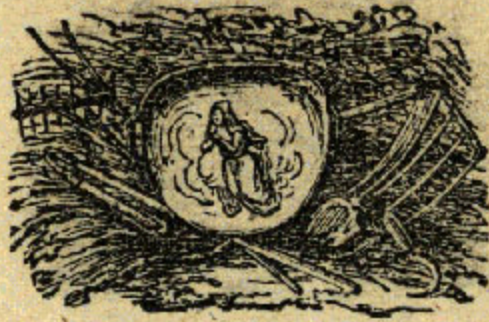
Сунце заходи
у 7 сата 46 часа.

Има 31 дан.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Понеђ	1 Кузман и Дамјан	13 Анаклето папа	☾ 3. Чет. дне 1. у 1 сата 46 часа по подне.
Уторак	2 Полож. ризе Бегорџ.	14 Бонавентура бис.	
Сријед	1 Јакинџ муч.	15 Енрик испов.	
Четврт	4 Андреј критски	16 Б. Д. од Кармина	
Петак	5 Атанасије атон.	17 Алексија	
Субот	6 Сисоа вел.	18 Камило бис.	
Еванђеље: Мат. зач. 33.			
Неђ	7 7 Тома и Акакије	19 7 Нрес. одкупитељ	☉ Мијеџа, дне 7. у 11 сата 21 часа у вечер.
Понеђ	8 Прокотије велик.	20 Илин-дан	
Уторак	9 Папиратије св. муч.	21 Олга	
Сријед	10 45 м. у Никопољу	22 Марија Магдалена	
Четвр	11 Ефимија муч.	23 Аполинар муч.	
Петак	12 Прокло и Иларије	24 Кристина ђев.	
Субот	13 Сабор Арх. Гаврила	25 Јаков ап.	☾ П. Чет. дне 14. у 2 сата 57 часа у вечер.
Еванђеље: Мат. зач. 70.			
Неђ	14 8 Аквила апос.	26 8 Ана матер Б. Д. М.	☉ Уштап, дне 22. у 12 сат. и 57 час. по подне.
Понеђ	15 Кирик и Јулиџа	27 Христифор и Пантал.	
Уторак	16 Антиногеџ св. муч.	28 Назарио и дружина	
Сријед	17 Марина муч.	29 Марта ђев.	
Четвр	18 Јакинџ и Емилиџан	30 Јулиџа муч.	
Петак	16 Нрес. Макрина	31 Игњацио Лојола	
Суб	20 Илин-дан	1 Коловоза Петар у в.	☾ 3. Чет. дне 30. у 1 сат и 34 часа по подне.
Еванђеље: Мат. зач. 59.			
Неђ	21 9 Преп. Симеон	2 9 Алфонс и Ас. Прош.	Хиљаде гријехова имамо, па мјесто да их се отресамо, но ве гријехе гријеховима прилажемо: зар се тим начином до спасења долази?
Понеђ	22 Марија Магдалина	3 Августин Каз.	
Уторак	23 Трофим и Теоф	4 Динко и Раинерио	
Сријед	24 Христина муч.	5 Госпа оо снџјега	
Четвр	25 Успеније св. Ане	6 Преображ. Господ.	
Петак	26 Ермолај м. и Параск.	7 Гајетан	
Субот	27 Панталејмон м.	8 Киријак муч.	
Еванђеље: Мат. зач. 72.			
Неђ	28 10 Прокор и Никанор	9 10 Роман и Филомена	
Понеђ	29 Калиник муч.	10 Доренџ муч.	
Уторак	30 Анђелина десп. Срвска	11 Сузана ђев.	
Сријед	31 Евдоким (Појладв Гос.)	12 Клара ђев.	

АВГУСТ

Сунце изходи
у 4 сата 43 часа.

КОЛОВОЗ

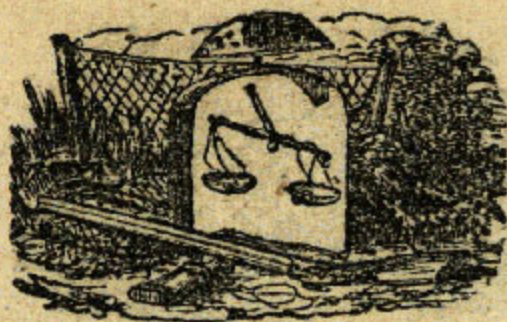
Сунце заходи
у 7 сата 5 часа.

Има 31 дан.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Четврт	1 Пр. част. †. <i>Пост</i>	13 Иполит и Кас.	☉ Мијена, дне 6. у 6 сат. 17 часа изјутра.
Петак	2 Прен. моћи св. Стефана	14 Еужебио папа †	
Субот	3 Исак и Фавст	15 Велика Госпојна	
Еванђеље: Мат. зач. 77.			
Неђ	4 11 7 отрока Ефески	16 11 Рок	☾ П. Чет. дне 13. у 1 сат и 52 часа по поноћи.
Понеђ	5 Евгеније муч.	17 Либерат муч.	
Утор	6 Пр. бражење ☉	18 Зелена царица	☽ Уштап, дне 21. у 5 сата 54 часа изјутра.
Сријед	7 Дометије пр. муч.	19 Јулио муч.	
Четврт	8 Емилиан еп.	20 Бернардо поп	☾ 3. Чет. дне 28. у 11 сати 10 часа изјутра.
Петак	9 Матија ап.	21 Ивка и Анаст. сол.	
Субот	10 Лаврентије архид.	22 Тимотеј	
Еванђеље: Мат. зач. 79.			
Неђ	11 12 Евило муч.	23 12 Марцела ђев.	☾ 3. Чет. дне 28. у 11 сати 10 часа изјутра.
Понеђ	12 Фотије и Аникит	24 Бартоломеј ап.	
Уторак	13 Максим испв. ☾	25 Лудвик IX. краљ	☾ 3. Чет. дне 28. у 11 сати 10 часа изјутра.
Сријед	14 Михеј прор.	26 Анселм бис. Нински	
Четв	15 Успеније Бегород.	27 Јосип Каласан	☾ 3. Чет. дне 28. у 11 сати 10 часа изјутра.
Петак	16 Убрус Христов	28 Аугустин бис.	
Субот	17 Мирон муч.	29 Усјековање Иван.	
Еванђеље: Мат. зач. 87.			
Неђ	18 13 Флор и Лавро	30 13 Ружа из Лимо	☾ 3. Чет. дне 28. у 11 сати 10 часа изјутра.
Понеђ	19 Андреј страт.	31 Раимондо и Изабела	
Уторак	20 Самуил пророк	1 Рујна Еђидио поп	☾ 3. Чет. дне 28. у 11 сати 10 часа изјутра.
Сријед	21 Тадеј апос. ☽	2 Стјепан кр. унгар.	
Четврт	22 Агатоник муч.	3 Лудмила	☾ 3. Чет. дне 28. у 11 сати 10 часа изјутра.
Петак	23 Луп муч.	4 Мојисија прор.	
Субот	24 Евтих св. муч.	5 Ловро Јустиниани	
Еванђеље: Мат. зач. 89.			
Неђ	25 14 Тит апост.	6 14 Закарија прор.	☾ 3. Чет. дне 28. у 11 сати 10 часа изјутра.
Понеђ	26 Андријан и Наталија	7 Ређина ђев.	
Уторак	27 Преп. Пимен	8 Мала Госпа	☾ 3. Чет. дне 28. у 11 сати 10 часа изјутра.
Сријед	28 Мојсеј мурин	9 Горгонио муч.	
Четв	29 Усјековање <i>Пост</i>	10 Никола Толен.	☾ 3. Чет. дне 28. у 11 сати 10 часа изјутра.
Петак	30 Алекса, Јован и Павао	11 Емилиан бис.	
Субот	31 Част. појас Богородичин	12 Силвин биск.	

☾ Пароду је нашем издајница, сваки који западно безвјерије уњ пресађује: пошто деморализирамо народ, готови смо само с илшим коначним разаспом.

СЕПТЕМБАР

Сунце изходи
у 5 сата 25 часа.

РУЈАН

Сунце заходи
у 6 сата 6 часа.

Има 30 дана.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Еванђеље: Мат. зач. 92.			
Неђ	1 15 Симеон столпник	13 15 Маријно Име	☉ Мијена, дне 4. у 2 сати, 25 час. по подне. ☾ П. Чет. дне 11. у 4 сат. и 24 час. по подне. ☉ Уштал, дне 19. у 9 сати и 4 часа у вечер. ☾ 3. Чет. дне 27. у 7 сат. 19 час. изјутра.
Понеђ	2 Маман и Јован	14 Крстов-дан	
Уторак	3 Антим еп.	15 Никодем	
Сријед	4 Вавила св. муч. ☉	16 Људмила †	
Четвр	5 Захарија и Јелисавета	17 Ране св. Фроно †	
Петак	6 Евдокија муч.	18 Тома надб. †	
Субота	7 Созонт муч.	19 Ђенар муч. †	
Еванђеље: Јована зач. 9.			
Неђ.	8 16 Госпођин-дан	20 16 7 жалости Б. Д. М.	
Понеђ	9 Аћим и Ана	21 Матеј ап. и ев.	
Уторак	10 Минод. Митр. и Нинфид.	22 Тома вел. муч.	
Сријед	11 Теодор Алек. ☾	23 Лин папа	
Четвр	12 Автоном св. муч.	24 Госпа од плате	
Петак	13 Корнилије стот.	25 Герардо Сагрето бис.	
Суб	14 Крстов-дан <i>Пост</i>	26 Нил опат	
Еванђеље: Марка зач. 37.			
Неђ.	15 17 Никита	27 17 Кузман и Дамњан	
Понеђ.	16 Ефикије в. муч.	28 Вјенцеслав краљ	
Уторак	17 Софија с ђецом	29 Миховил арх.	
Сријед	18 Евменије епис.	30 Јероли 3. Далм.	
Четвр	19 Трофим и Сават; ☉	1 Листонад. Ремиђио б.	
Петак	20 Евстатије в. муч.	2 Анђели хранитељи	
Субот	21 Кодрат ап.	3 Кандидо муч.	
Еванђеље: Луке зач. 17.			
Неђ.	22 18 Фока и пр. Јона	4 18 Рожарица	
Понеђ.	23 Зач. св. Јована крс.	5 Плачидо муч.	
Уторак	24 Симеон краљ Србски	6 Брунон опат	
Сријед	25 Препод. Евросина	7 Јустин	
РОЂЕН-ДАН СВИЈЕТ. ГОСПОДАРА ЦРНЕ ГОРЕ.			
Четвр	26 Прест. св. Јована	8 Шимуи праведни	
Петак	27 Калистрат муч. ☾	9 Дионис аропаг.	
Субот.	28 Преп. Харитон	10 Фрањо Борђија	
Еванђеље: Луке зач. 26.			
Неђ	29 19 Преп. Кириак	11 19 Герман бис.	
Понеђ	30 Глигорије в. Ар.	12 Салвнио бис.	

Њекал чудом Спаситељем Петар
је уловио пуну мрежу риба, а данас
се рибе лове без икаква чула, тек са
згодно и вјешто разапетим мрежама.

ОКТОМБАР

Сунце изходи
у 6 сата 7 часа.

ЛИСТОПАД

Сунце заходи
у 5 сата 4 часа.

Има 31 дан.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе	
Уторак	1 <i>Покров Богородичин</i>	13 Едвардо III. краљ	☉ Мијена, дне 4. у 0 сати и 7 час. по поноћи.	
Сријед	2 Кипријан и Јустини	14 Калист папа		
Четврт	3 Дионисије ар.	15 Терезија		
Петак	4 Стефан Штиљановић ☉	16 Гало опат		
Субот	5 Харитина муч.	17 Едвија краљица		
Еванђеље: Луке зачало 30.				
Неђ.	6 20 Тома ап.	18 30 Лука еванђ.	☾ П. Чет. дне 11. у 10 сата и 48 час. изјутра.	
Понеђ	7 Срђ и Вах муч.	19 Петар Алкатар.		
Уторак	8 Преп. Пелагија	20 Иван Капицио		
Сријед	9 Стефан Дес. Србски.	21 Уршула и друж.		
Четврт	10 Еллампије муч.	22 Марија Салом.		
Петак	11 Филип апост. ☽	23 Иван Капист.	☉ Уштап, дне 19. у 12 сат. и 11 час. по подне.	
Субот	12 Пров и Тарах муч.	24 Рафаел архан.		
Еванђеље: Луке зач. 35.				
Неђ.	13 21 Карп и Папил	25 21 Посвећ. свих црква		☾ 3. Чет., дне 26. у 2 сата и 52 час. по подне.
Понеђ	14 <i>Преподобна Параскева</i>	26 Дмитар муч.		
Уторак	15 Евтимије и Савин	27 Флоренцио		
Сријед	16 Лонгин стотник	28 Шимун и Јуда ап.		
Четврт	17 Озја пророк	29 Нарчиз бис.		
Петак	18 Истар Цет. Лука	30 Марцел	~~~~~	
Субота	19 Јоил пророк ☽	31 Волфанг †		
Еванђеље: Луке зач. 83.				
Неђ.	20 22 Артемије в. муч.	1 22. Студ. Сми Св.		Ми нешаљемо наше синове у ту- ђинство да нам туђа зла доносе, не- го да нам донесу оно чим би наша зла и mane исправити могли: њима гријех на душу ако иначе узрадише.
Понеђ	21 Преп. Иларнон	2 Дан мртвих		
Уторак	22 Аверкије еп.	3 Малакија бис.		
Сријед	23 Јаков брат божији	4 Карло Боромео		
Четврт	24 Арета муч.	5 Сава опат		
Петак	25 Меркијан и Мартир	6 Леонардо		
Суб.	26 Митров-дан ☽	7 Проздочим бис.		
Еванђеље: Луке зач. 38.				
Неђ.	27 23 Нестор муч.	8 23. 4 света окруњеника		
Понеђ	28 <i>Арсеније Срв. на Жреџ.</i>	9 Теодор војник		
Уторак	29 Авастасија суч.	10 Трифон и друж.		
Сријед	30 Милутин краљ Србски	11 Мартин бис.		
Четврт	31 Стахије и Ампл	12 Мартин папа		

ДЕКЕМБАР

Сунце изходи
у 7 сата 31 час.

ПРОСИНАЦ

Сунце заходи
у 3 сата 55 часа.

Има 31 дан.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Еванђеље: Луке зач. 79.			
Неђ.	1 28. Наум пророк	13 3. Приш. Луција ђев.	☉ Мијена
Понеђ.	2 Урош цар србски	14 Спиридон бис.	дне 2. у 2
Утора	3 Софоније пророк	15 Евсеније бис.	сата и 39 часа
Сријед	4 Варвара в. м.	16 Аделајда ц.	по поноћи.
Четврт	5 Свештени Сава	17 Лазар ускрсну	☾ П. Чет.
Петак	7 Никољ. дан	18 Чекање пор. Б. Д. М. †	дне 10. у 5
ИМЕН-ДАН СВШЕТ. ГОСПОДАРА ЦРНЕ ГОРЕ			
Субот	7 Амброзије еп. Мед.	19 Фауста	сата и 34. час.
Еванђеље Луке зач. 85.			
Неђ.	8 29. Преп. Патарије	20 4. Приш. Урбан V.	☉ Уштап,
Понеђ.	9 Зач. Богородичино	21 Тома апос.	дне 17. у 2
Утора	10 Јован Десп. срб	22 Флавио муВ.	сати 33 часа
Сријед	11 Данил столпник	23 Зоило поп	по подне.
Четв	12 Спиридон	24 Адам и Е. (Бад.-дан) †	☾ 3. Чет.
Петак	13 Луција ђев.	25 Божић	дне 24. у 5
Субот	14 Тирс и друж.	26 Стјепан п. м.	сати и 8 час.
Еванђеље: Луке зач. 76.			
Неђ.	15 Праотци Елсверт с. м.	27 Иван еванђелист	☉ Мијена,
Понеђ.	16 Агеј пророк	28 Младенци	дне 31. у 11
Утора	17 Данил пророк	29 Тома надб.	сати 58 часа
Сријед	18 Севастиан м.	30 Давид краљ и пророк	ноћу.
Четврт	19 Вонифатије	31 Силвестар папа	
Петак	20 Игњатије богоносац	1 Сијеч. 1869. М. љето	
Субот	21 Јулијан муч.	2 Макарије пуст.	
Еванђеље: Матеа зач. 1.			
Неђ.	22 Отци Анастасија в. м.	3 Ђеновефа краљица	
Понеђ.	23 10 муч. у Криту	4 Тито ап. Даматински	
Утора	24 Евгеније (Бадњи-дан)	5 Телесфорт (Водокриће)	
Сриј.	25 Рож. Хр. (Божић)	6 Света 3 краља	
Четв	26 Божи-дан	7 Валентин бис.	
Пет.	27 Стефан в. м.	8 Довро Јустинијани	
Субот	28 20,000 мученика	9 Марцелина ђев. и м.	
Еванђеље: Матеа зач. 4.			
Неђ.	29 Младенци	10 Павао први пуст.	
Понеђ.	30 Анисије муч.	11 Иђинио папа и м.	
Утора	31 Меланија рим.	12 Аркадио муч.	

Тешко нама вазада у туђем јату,
туђе ће нас птице вазада немилу
кљузати: вријеме је дакле да се
у своје јато окупљамо, да нам
туђе птице и мозак неизкљују.

С. КНЕЖЕВСКИ ДОМ.

НИКОЛА I. Петровић Његош, Кнез и Господар Црне-Горе; рођен 25. Септембра 1841; ступио на владу по смрти Кнеза Данила дне 1. Августа 1860; вјенчао се 10. Октомбра 1860. са

Миленом Кнегињом, из породице Вукотића; рођеном 22. Априла 1847.

Љубица-Зорка Кнежевна, ћер Њихових Свјетлости, рођена 11. Декембра 1864.

Милица-Видосава Кнежевна, ћер њихових свјетлости, рођена 14. Јулија 1866.

Стапа Кнежевна ћер Њихових Свјетлости, рођена 23. Декембра 1867.

Родица Кнежева.

Њ. С. Олга кћи блаженопочившег Кнеза Данила I. и Кнегиње Даринке рођене Квекић; рођена 11. Марта 1859.

Велика Војводиња Стапа, из породице Мартиновића; мати Њ. Свјетлости; рођена 15. Јунија 1824.

Госпоја Горда Петровић Његош, сестра Његове Свјетлости; рођена 1. Апр. 1843; удала се за сердара Саву Пламенца 1862.

Чиновници Кнежеви.

Врбица Машо, побочник.

Радонић Станко, побочник.

Пламенац Саво, сердар.

Пејовић Перо, црногорски заступник у Свядру.

Рамадановић Илија, управитељ заложице црногорске.

Вукотић Јован, капетан перјанички.

Тјелохранитељи Кнежеви.

Официр Божо Петровић.—Под-официр Шпиро Матановић
Марко Миљановић.—Пеко Павловић.—Михаил Н. Вучинић.
Перо С. Петровић.—Божко Мартиновић.—Зеко Петровић.
Благоје П. Батричевић.

Поглаварство Духовно.

Митрополит преосвештени: *Иларион* Рогановић.
Архимандрит Морачки: Висарион Љубиша.
Протопрезвитер Цетињски: Капичић Стефан.
” Његушки: Радонић Михаил.
” Бјелопавлићки: Бошковић Ђурађ.
” Васојевићки: Рајевић Гавро.

Поглаварство Грађанско.

1. Сенат Црногорски.

Пресједник: м. упраж.
Подпресједник: м. упраж.

2. Сенатори.

Бошковић Ристо, војвода бјелопавлићки.
Вујовић Петар Филипов, војвода љубатињски.
Вукотић Петар, војвода чевски и шеф од гарде.
Даковић Анто, војвода граховачки.
Кривокапић Милош, војвода цуцки.
Мартиновић Марко, војвода цетињски.
Матановић Ђуро, војвода ћеклићки.
Николић Живко, сердар жупски.
Пилетић Јоле, сердар пиперски.
Пламенац поп Илија, црнички.
Радовић Блажо, сердар мартинићки.
Радонић Иво, војвода његушки.
Рајевић Миљан, војвода васојевићки.
Јовићевић Саво, сердар цеклински.
Церовић Ђуро, војвода дробњачки.
Тајник Сената: м. упраж.

Главари у Племенима.

1. У Катунској Нахији.

Његуши: војвода Иво Радошић; сердар Филип Петровић; капетан Лазо Петровић.

Цетиње: војвода Марко Мартиновић; кап. Лазо Деља.

Ћеклиће: војвода Ђуро Матановић.

Бјелице: војвода м. упраж., капетан Вукан Милић.

Озринићи: Петар Вукотић војвода и шеф од гарде; сердар и капетан Станко Вукотић.

Цуце: војвода Милош Кривокапић; сер. Зекота Кривокапић; капетан Никола Банићевић.

Грахово: војвода Анто Даковић; сердар Пајо Ковачевић.

Рунине: капетан Голуб Перовић.

Загарач: капетан Никола Ђурашковић.

Пљешивци: војвода Милут Перуновић; сер. Константин Мијучковић; капет. Никола Мијучковић; командат Пеко Никчевић.

Жупа: војвода и капетан Јован Бојовић; сердар Живко Николић.

Луково: капетан Јевто Николић.

2. У Ријечкој Нахији.

Цеклин: сенатор и сердар Саво Јовићевић; капетан Перо Јовићевић; капетан Малиша Ражунатовић.

Љуботин: војвода Петар Вујовић; сердар Шкрњо Кусовац; капетан Томо Мићков Кусовац.

Грађани: капетан Мило Жутков Кнежевић.

Добрљани: капетан Марко Пејановић.

3. У Цриичкој Нахији.

Бољевићи: сер. Раде Пламенац; кап. Павић Перезић.

Глухи-до: сердар и капетан Јово Војводић.

Сотонићи: капетан Маркиша Станковић.

Брчеле: капетан Марко Ђоновић.

Подгор: сердар Бутор Вукмановић; капетан Марко Вукмановић.

Сеоца: капетан Раде Поповић.

Дупиљани: војвода и командат цричке нахије, Машо Андров Ђуровић; кап. Мило Радов. Бујовић.

4. У Љешанској Нахији.

Од доње нахије: сердар Нван Вукчевић;

„ горње „ капетан Саво Мирков Радуновић.

5. У Бјелопавлићкој Нахији.

Петрушиновићи: војвода Ристо Бошковић; сердар Мато Бошковић; капетан Радоје Пајовић.

Павковићи: војвода Петар Ђуровић; капетан Драгоје Дамњановић.

Вражегрици: капетан Бошко Аврамовић.

Мартинићи: сердар Блажо Радовић; капетан Илија Радовић; Бајо Бошковић командат над свом нахијом.

6. У Шилерској Нахији

Завала: војвода Ристо Шилетић; сердар Јоле Шилетић; капетан Перо Шилетић.

Стијена: капетан Рамо Марковић.

Црици: капетан Милош Савовић.

7. У Морачкој Нахији.

Ровца: сердар Миро Влаховић; кап. Петар Влаховић.

Морача: војвода и капетан Шоле Радовић; командат Милсав Мишнић.

Ускоци: сердар Беган Требешанин; капет. Сава Ба-трићевић.

Дробњаци: војвода Ђуро Церовић; сердар Милутин Башовић; кап. Живко Пекић;

8. У Васојевићкој Нахији.

Братоножићи: сердар Вуко Пелевчанин; капетан Вуксан Грујић.

Брскућани: војвода Марко Миљановић; капетан Ђоле Милачић.

Лијева-ријека: војвода Миљан Рајевић; кап. Милун Нововић.

Коњухи: војвода и капетан Стојан Рајевић.

Краљани: капетан Зарија Протовић.

Забрђе: капетан Зарија Бакић.

НА ГРОБУ

МИРКА ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША

Великог Војводе Граховачког
ИТД.

Пјесма Ј. Сундечића.

Био Мирко, био мишца десна,
Бритка сабља био роду свом;
Орио се на душмана б'јесна,
Као с неба убојити гром.

Од ока му, од имена сама
Бојао се и стрепио враг;
Јер му срце пуно давор-плама
Затекло се ископати траг.

Еј Граховче! еј немањи славом
Ма на св'јету гђе се лила крв!
Од Косова је л' пред љућим лавом
Скучило се туре као црв?...

Реци право — бољег заточника
Требаше ли частни крст и дом?
Мирко с тобом а ти с њим си дика,
Дивна дика, свему роду свом.

Он ту опра косовску срамоту;
 Он гђе чују потезао мач:
 Свуд обаро злице у страхоту,
 Свуд их тјера до неба на плач. —

Па ти смрти, ти леденом руком
 Непоштеђе, вај! толики жар;
 Мучиш!... вјечним замукнула муком!
 Знаш колик си нанесла нам квар:

Сад ал' игда — кадно срца смјела
 И деснице требујемо ми,
 Да нам браћа дижу к небу чела,
 Коју још нам таре удес зли. — —

Тамни гробе, та имадеш с чиме
 Гордити се — твоја хладна кљет,
 Крије мужа, којег славно име
 У звијезде наш окива свјет.

Крије Мирка сокола првака,
 Ког одоји Црногорке груд....
 Ој војводи земљица ти лака!
 Твој јуначки неумире труд. —

Док нам тече звучнијех гусала
 Доклен буде и циглога нас:
 Твоја ће се свуд пјевати хвала,
 Твог витештва јектити ће глас. —

СТАРОСТАВНЕ КЊИГЕ.

ЦРНА ГОРА.

Написао М. Павлиновић.

(Продужење. Види "Орлић," за годину 1867.)

IV.

И тада бје, када се кнежевски грб нађе без господара, глухо доба по Црногорце;

Па Црну гору, и Куче и Клименте, сва Брда и широм Зету наоколо од Кома до морскога жала претислатица.

И тако бје за два цуна вијека.

За Владике се мијењају које старешине и војводе међусе бираху; свакога по роду и по срећи својој.

Први за Ђорђом ста на владичество Бабила; којему кнежевски грб Ђорђе Црнојевић главом на растанку уручио бијаше.

За Бабилом сљеђашу владике: Герман, Павао, Василије, Никодим, Ромил.

Ромила па насљеди Пахомије Команин (1568);

Пахомија Венијамин (1582); Венијамин Руфин Његуш (1631); Руфина Мардарија Корјећавин (1659).

Мардарија насљеди Руфин Бољевић, који Куче, Бра-тоножиће, Дрекаловиће од латинске крену на грчку вјеру (1675.).

Руфина насљеди Василије Вељекрајски; Василија Висарион Ваица (1689.);

Висариона Сава с Очинића (1695.).

Сви ти владике вјерно се држаху грба кнежевскога

и власти кнежевске; али неимаху заповиједи кнежевске над Црногорцима; нити они имађаху деснице кнежевске на турке.

Па су Црну гору турци и потурчењаци кужили; и многи одметник на крст отаца својих помрзио.

Ал' та куга непомери храбре Црногорце, и тијех цр-нијех дана у слободној Црној гори још частному крсту нађе се осветника.

Кад се разлијегала јѐка Биоградскога пада (1521.); када се Турчину Морија предавала (1540.), и Драч и Бар и Уцињ (1501-1571.), кад је та сила и Кандију отимала (1645-1669.), хрватску мајку Ликом, Крбавом, Славонијом, Далмацијом у црно завијала; Срем, Бачку, Банат до Будима поплавила,

Туда турком иђаху брђани у походе до Пловдина; и често им поздрављаху карване и вароше; што им остало од Косова.

Црногорска мајка и тад је витезове рађала, своје храбре синове на побједе опремала.

Дође Али бег Мемибеговић Скадарски паша преко Мораче у Љешкопоље (1604.) су својих три тисуће убојника, попали Стањевиће и Горицу; па се врати главом без обзира из бусије црногорске, која му позоба коњанике и пјешаке.

Од Султана дође Мехемет-пашић бањалучки (1612.) су двадесет и пет тисућа крволока, да покори љуте брђане; па му брђани одправише из Бјелонавлића разпасу војску, без коња и без одора.

Ррслан-паша од Стамбола дође (1613.); и себи узео седам паша из седам санџака:

Призренски му паша дође, и Пећки дође, и Дукађински, и Харанички, и Елбасански, и Скадарски му паша дође.

До седам паша, ту му се на Подгорицу згрнуло преко шестдесет хиљада турака.

Ррслан-паша удари на Клименте и на Васојевиће; ал'

му одударише брђани, те се брже у Подгорицу врати. Рслан-паша удари на Бјелопавлиће; ал ту Црногорци на вјеки судише и њему и војсци његовој у *Косовом лугу*.

Па кад Славенска рука заклонила Беча, и сузбила Турчина (1683.) жеља наша и Нијемца и Латина, да би се Турчину осветили.

Па се Турчину за час осветише и Нијемци и Латини побратими, славенском мишицом у земљи Славенској.

Јарам стресоше Котари, и Приморци и Загорци; Славонију, Лику и Крбаву Хрвати освојише Нијемцу, Мађару и Латину.

Срби на помоћ Хрвату ка западу и ка сјеверу притекоше; освојише и Срби Нијемцу Мађару и Латину.

К' истоку Хрвати с Млечићем дошли у поћеру за Турчином; њих (1687.) дванаест тисућа затворило Турке Новому у бедене.

Па кад Турци Новому на помоћ хрлили; опет Срби Црногорци засјели у Камено, утукли Топал-пашу босанскога, и војску његову.

Себи узеше Црногорци пуге турске барјаке, и осјечене главе; а дали Хрвату кључеве да Нови отвара Латину господару.

Па се Црногорци к Будви навратили, да од десет хиљада скадарских Турака (1687.) убране Млечићу црногорскога града.

Па кад Млечићи видели какав им сусјед у Црногорцу; својим га занудили побратимством; надарили га (1688.) витежким поклоним криваја и диљакâ, и одправили му у сватове бирану киту, хиљаду набројно Хрвата Крајишника.

У јату Срби и Хрвати: Црногорци, брђани, сережани; Арбанијом и Херцеговином, тада су љуто разгонили Турке.

Од побратимских хришћанских руку паде на пољу Грахову петнаест тисућа Турака крволока.

V.

Црна се здрмала из темеља гора; над њом ведро за-
крвавило небо.

Што си јадна задрхтала Горо? што си ми закукала
сејо Црногорко?

Мртав лежи у Цетињу владика; лагум разнио Иван-
бегове задужбине; Турчин сједе на Цетињу.

Стари заробљеници потурчењаци на хљебу и на соли
отровали Впсариона владика, и његове госте са приморја;

Главом је Баица од невјерника платио ново са хри-
стјаним побратимство.

Ново побратимство разјарило Турке крволоке; и Ска-
дарски паша Сулејман ударио на Црногору (1690.) миши-
цом страшном.

Превјерници потурчењаци провелише Турке до Врти-
јељке, кад је Цетиње свога владика кајало.

Полетише вјерни Црногорци; ударише Турци (и по-
турчењаци), ужасна се код Вртијељке разтовари недаћа.

Турци засједоше у Иван-бегове дворе; заробљеници
потурчењаци клањаше у Иван-беговој цркви.

Па лагум дигоше Турци и потурчењаци, да нестане
пеличника Иван-беговини, и његовој задужбини.

Ал је Иван-беговина у црногорској десници; Иван-
бегова је задужбина у јуначким прсима; докле је на сви-
јету вјерна Црногорца.

Дању и ноћу лиећу на Турке Црногорци; нитко не
жали смрти са Турцима.

И ти Бајо Шивљанине, ниси своје пожалио главе у
боју са Турцима; нитли си за собом оставио иједнога
шестдесет твојих другова.

И Црногорци опет изгњездише Сулејман-пашу и силу
његову из Цетиња стoличнога.

Ал тко ће да изгњезди превјернике потурчењаке?

Њим Турци оставише градац Обод у згодном кланцу;
њим Турци уручише пазаре и трговине на жупној Црно-
јевића ријеки.

Црногорски потурчењаци окупили богаства и главарства; стали кроз племена подјамне провлачити руке.

Није крвавога боја са Турцима крволоцима; него је ту муклога хрвања са потурицама издаицама.

Немило и љуто, јунаку са невјером мегдана дијелити, повиједа црна на камену Гора.

Потурица бијесац, кржаве очи на рођена брата, небрат подмутио.

Одметник грли туђина, мрзи рођена брата: превјерник мрзи частнога крста.

Потурица спомиње Турчина да свога таре; дичи се превјерник Мухамедом, да робује, да зликује.

Душу отимље створитељу, па виче да му душе није; тијело заљубио трухло, па му грешница Богородицом постала.

„Нами куле и дворови, нами пусати и пеливани; вами триједи и катуни, вам рутежи и прјечалине.

Нами тржишта и подворнице, нами пшеница и овнови; а вам стрништа и љутежи, вам проје и лука.

Ваше нам ћери на руци робкиње, наше вам пушћенице на милост љубовце.

Ви к нашој руци и зими и љети: хљеба нам господару. А крст ваш, ни нам ни вам ни хљеба ни соли, ни буле ни кадуне, ни ужитка ни господства, нит има нит даје.

Тако зборе тамни по Црнојгори потурчењаци.

Црнагора заплака се; и ведро се небо замутило над Црногорцима.

Нит канђела на Цетињу горе, нит се хришћанске молитве свечано роје.

Не листа гора зелена листа; нит се у гори јавља птица пјевалица.

Не попјева млада брђанка на води, нит бијеле јагањце јавља по рудини; него љепота на прагу стрие, а чобан планином уза стоку гине.

Црна Гора, игђели за тебе роди јунака?

VI.

Оних дана бјеше на планини дѹлиба жупна; камени брежуљци и горе велике њу областираху.

На брежуљку од сјевера, куд пролазаху Црногорци, сјеђаше младић, те од рана јутра до касне вечери, пјеваше, жалостне пјесме Црногорцем.

Од вечере до јутра сву ноћ горке пред Богом прољеваше сузе; веља га туга обузимаше за родом својим.

И милосрдова Господ, и рече слуги своје: Данило.

„Тко зове Господи?“

Ја сам Господин отаца твојих. Црнагора се заплака преда мном; и ја погледах на понижење њезино. Да си Црнојгори владика.

„Ја сам, Господи, у планини момче голобрадо.“

Ти си Данило Његуш, и ја сам изабрао тебе, помазаника мога, да његујеш народ свој, да му тобом сване дан ослобођења његова. Иди на Цетиње. —

Својом гуслем младац се заметнуо; завутио се на Цетиње и постригао се на гаришту самостанском.

Пошто Црногорци видише Данила на Цетињу, и разабраше туту његову, и у срце примише бесједо његове, старци и старешине сви скупа рекоше: Данило Петровић, наш владико!

Данило се скриваше; он се тужаше и отимаше; ал бје владиком, Данило момче голобрадо (1697.).

Кад то зачуше Турци арбаиашки, и потурчењаци црногорски, скупа завацише: љута нам се гуја на сред пута савила, хајде да ју погубимо.

И на вјеру позовнуше Турци владика Данила да у Зети свешта хришћанску богомољу.

И прими Данило за Бога и за вјеру; а Турци њему метнуше колац у руке да га погубе на стратишту.

И зајаука народ: згрну се Зета, и брда и гиздава Подгорица, све носи одкупе за владика свога.

И препекло сунце на Зету да земља пуца, и вјетрови се страшни на блато спустили, да лађе потапају.

Тада Турци слакомише се на блага; и побојаше се Турци да се равна Зета не отрује, да зањ ништа не роди Зета; па Турци пустише Данила, примивши од црногорске сиротиње одкупе тешке сухога злата и црквених кандила.

Потом сабра Данило на Цетињу Црногорце, старце и старешине, прваке и правовјернике по кољену своме; по избору оне који љубљаху частнога крста, и срцем жуђаху народу слободу.

Па им рече: невидители, Црногорци, што нам на очиглед раде Турци и потурчењаци? Ако ми до Божића не покољете у Црнојгори Турке; ви мене владику небудете видели, Црногорци.

И нице погледаше Црногорци; и разиђоше се у племена своја: сваки пође ка огњишту своме.

Трећи дан свану славни дан Божић; а бадње вечери (1702.) до првих пјеваца учинише се по Црнојгори Турцима поклади.

Превјерници потурчењаци поклани бјеше: они и чељад њихова.

И учинише велико весеље на Цетињу; и сва Црнагора божићала славно.

И покрстила се дјеца црногорских Турака; па Турцима у Црнојгори од дана онога нестало трага.

Кад је Црнугору Данило частним крстом прекрстио; (1704.) подиже из развалина Иван-бегову цркву на Цетињу, и подиже Иван-бегов самостан, што су Турци проклетници разорили били.

Нањ ударише тада погранични Турци; први (1706.) приспјеше херцеговци на Цуце.

Њи круто причека Данило: и заробљенике њихове даде им на одкупе за горске вепрове.

И Данило одлучи да утврди законе и Црнојгори размакне границе.

И то дође са истока и са сјевера шум великих ратова, и бојева; што се чињаху између Шведа и Пољака, и Руса и Турака.

Па Петар велики руски цар, посла ка Црногорцима (1711.) посланике, Милорадовића и Лукачевића, са посланицам златним; да црногорци дигну околне хришћане, и да се кољу са Турцима.

И владика Данило окупи на збор Црногорце; складно Црногорци похитише на Турке; а владика пође на Ловћен и отле разтураше књиге на околне брђане, на Зећане, и на Херцеговце.

И на ријеч Данилову пламен по свуда букну; те опали турска села и вароши; и Турци осташе затворени у Оногошту, у Спужу, у Подгорици, у Жабљаку.

Када се Турци предати шћаху; пуче глас да је Петар присиљен примити мир од Султана, јер му је била на Пруту војска обкољена.

Па се Црногорци невесели вратише на заповјед Петрову; осташе градови у Турака, и оста им раја ка' што до сада, по Зети, по Грахову и по Херцеговини.

Нит моглоше Турци прегорити јунаштва Црногорцима; па сиљу Султан посла на Црногору војску.

И пошто сједе у Подгорици су шестдесет тисућа Турака, посла царев Серашћер владици Данилу по харач и по три главита таоца, ако неће да му до камена опали Црногору.

Владика видећ, да кад би се Црногорци у со прометнули неби Турком ручка осолили, сабра на збор Црногорце, да сами одговоре на то што царово перо изговара.

Неки вели: да му харач дамо; а неки: да му ками дамо!

Но кад рече Вуко Мпћуновић: „ви дајте харач Црногорци, ја недам три сокола црногорска, ја недам Турчину нигда ништа, док ми је глава на рамену, до кржаве сабље и пољане.“ — Оста Вуку на бесједи владика.

И сви Црногорци похитише у Брању за владиком и за војводама; на кршне кланце са три стране натјераше Турке; те накрпише са двадесет тисућа турских лешина царевлаз.

И бје славно по Црногорце : осамдесет и шест турских барјака на Цетиње довијеше.

Тако први на царев-лазу од Косова до данас Црногорци дочекаше новог Видовадана.

И потом од пограничних Турака силно узимаху пленено; тјерајућ овце на збојеве, грабећ благо на сносове.

„Перчин ћу ти закренути, црни калуђере“ закле се на те гласе Султан Ахмет, разјарен као вепар.

Па дозива превјерника Ћуприлић Везира: узми сто тисућа војске, да истражиш црногорска гњијезда, и покољеш љуте змије што се у њима легу.

Вољан Ћуприлић Турчину господару, узе сто и двадесет тисућа Турака и леже на Херцеговину.

Па на вјеру тврду позва владика и црногорске главаре: „дођите комшије да мир по Црнугору користан склапамо.“

На вјеру му посла владика тридесет и седам главара: па му их Турчин немилостно погуби, и на (1704.) Црнугору пљуском обори.

Црнугору тад похара Турчин, и разори цркве и самостане; те за Црногорцим сагна се Ћуприлић до дуждева мора; и дужд му незамјер.

Од тад се закле Црногорац: да никад неима вјере у Турчина.

Пуче брука по свијегу што уради на вјеру Ћуприлић; ал' нитко не поможе Црногорцим.

Поможе им Бог, и поможе им црногорска мишица, и поможе братимскога народа милостива десница.

Бог непуштио стана турцима на Цетињу; па се Црногорци из збјегова на своја гаришта вратили, и шљемена своја по Црнојгори подигли.

И владика Данило пође у Русију у милостињу; и сузе црногорске Руся примили за Бога.

И подигоше се цркве, и манастири црногорски; и црногорским мученицим запоји *вјечна памет* по руским црквама до данас и до вијека.

Кад опазише Турци да су још живи Црногорци, бези, аге и спахије, силовити са Херцеговине Ченгићи и Љубовићи ударише из небуха на Трњине (1716).

Силне бегове херцеговачке, аге и спахије Трњињани дочекаше; њим притекоше Цуце, Бјелице, Велестовци, Чевљани, потукоше и заробише Турке.

Турци дају небројено благо да се међу на одкупе; и Црногорци мишљаху да приме драгоцене одкупе од Турака, јер бијаху јадни Црногорци гладни.

Но их сретају чевске покајнице; па им вели Крсто удовица кнеза Чевљанскога: „ваше главаре, Црногорци, Ђуприлић не зароби, него их на вјеру домами; па вам их нехти пуштити на одкупе.

Ако сте братске главе заборавили спомен те се, Црногорци, њихових удовица, што кукају на огњишту.

Дајте ноже, а на вам куђеље; да ми сијечемо ваше крвопије.“

И тежак бје Црногорцима укор од жена удовица; и посјекоше херцеговачке бегове, аге и спахије, њих до седамдесет глава, да освете главаре безвјерно погубљене.

И удовице пружише им за разговор, и сиротам својим показаше отчево оружје.

Оних дана, опет се Нијемци и Латини покрвише с' Турцима; Срби и Хрвати на сјеверу и на југу своју пролијеваху крв под хришћанским заставама.

На сјеверу ослобођаху Банат и Бачку, и Биоград под кнезом Еугенијом; на југу јуришаху на Бар и на Уцињ под млетачким војводама.

Ту бјаше и владика Данило са својим Црногорцима; пет тисућа их даваше дужду у споборење (1718.).

И дужд даваше Црногорцима златних дуката, мачева и пушака.

И владика Данилу који му дође у Млетке да му се поклати, и да му тужи латине, даде дужд области по свим црквама што од Арбаније долазаху под дужда, од закона његова; и по црквама његовим што бијаху около Котора.

Јере дужду угодно бјеше да му владика под руком остави Мајне, Поборе и Браиће, да Црнагора до мора не допире.

И даваше дужд обилне плаће Црногорцим, да му буду споборници на Турке; јере дуждева снага малаксаше и пред Турком на истоку узмицаше.

И бјеше ратови и освете на Црногорце од Турака; Бећир-паша Ченгић са запада да освети (1727.) Ченгиће; Топал-паша беглербег дође са истока (1732.) да прослави Мухамеда у Црнојгори.

Али Црногорци повјероваше у Бога и у Богородицу, и светога видјеше предсобом Ђорђа, гђе им проти турком помагаше; и они од себе одгањаше Турке невјернике.

А владика Данило постављаше Црној гори свијетскога владатеља, и сердаре и војводе; да суде, и да стегу по народу држе.

И то се чинило за живота његова.

И он посвећиваше цркве, и намастире; и закон божји утврђиваше по Црнојгори.

Па кад је владика Данило Петровић Црногору препородио, Црнојгори независност обновио, и стека Црнојгори побратимскога народа и цара могућега Руса пријатеља, престави се у вјечност љета господњега хиљаду седам сто тридесет и петого.

ПОЗДРАВ
ДОЛАЗКОМ Њ. С. КНЕЗА
НИКОЛЕ I.

у Бокву, прољећом 1867. године.

Узоре лични србскога рода,
Владалче славни народу свом;
Бокељски Срби с пламеним чувством
Радују с' данас доласку Твом!

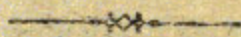
Ватрена љубав што срца жари,
С поносом њину обимље груд;
А из ти груди поздрав ти зуји
И усклик искрен ори се свуд!

Срећно нам дошо, пресвјетли госте,
У братском крилу Србијства свог;
Срећно нам дошо, надеждо Србства,
И сјајна славо народа Твог!

Нек те Бог благи, могућа, силна,
Подржи роду кроз дуги вјек;
Да љутим ранама мучене раје,
Десницом снажном, додадеш лјек!

Витешком, вјерном, народу Твоме,
И цјелом Србску звјезда си Ти;
Живно Кнеже Несторска лета!
Овдашњи Срби кличу ти сви!

Ристо Милић.

У СЛАВЕНСТВУ НАМ ЈЕ СПАС!

Идеја славенства није нова. Она живи одкад постоји народ и име славенско.

Немилоствива судбина и још немилоствивији непријатељи умједоше Славене раставити једне од других. Велике масе појединих славенских племена којима су и онако доста посла задавале непрестане љуте борбе са разним и многобројним нападачима, заборавише мало по мало на општу мајку Славију. При свем том, нађоше се код свију славенских племена поједини бистроумнији људи, који и у најстарије време врло добро појимаху идеју славенства. Нестор, Далимил, Прокоп, Кадлубек, Богухвал, Сватоплук, Ђорђе Пођебрадски, Душан Силни, Крешимир, Симеун, Гундулић, Качић, Палмотић и многи други славни људи бјеху свјесни Славени — по велика маса народа их у тадашње назадно време перазумјеваше. Шта више, они сами сматраху идеју славенства већма као краси сац, него ли као икада могућу ствар. —

Идеја славенства бјеше све до данас краси цвијет, који се никако није могао разцвјетати. Сваки је свјестан син мајке Славије био увјерен о красоти и благовољности тога цвијета. Сваки је знао како би му плодови били благотворни, и слатки свакоме Славенину, но њежан тај цвијет — идеја Славенства — немогаше се развијати, јер се није нашло вјештих баштована. Ако их се и кадкад нашло, они неумјеше да га његују, — или пак употребљаваху противна средства и начина, који процвјетању његовome не бјеху од никакве користи.

У кратко; Славени неумјеше да оживотворе идеју славенства — или боље да кажемо идеју славенске узајемности. Ох! да је била развијена свијест узајемности славенске!

Би ли ми онда Славени спокојно гледали и трпјели да их гладни, никад незасићени Њемци, дивље ордије Татара, Хазара, Киргиза, Турака, Монгола, и Маџара, и Бог те пита какви народи и пранароди гоне, да им отимају комад по комад миле родне земље, да их из средине Европе све даље и даље отисну бреговима Висле и Црнога Мора? —

Но међу Славенима никада вебјеше средоточја, не бјеше никакве добро устројене узајемности, а то је извор, то је клети узрок све наше опште несреће, наше поцјепаности, наше слабоће.

Ох! да је било узајемности међу Славенима, шта би ми данас бити могли, а шта смо?! Тужна, црна мисао! Ето вам само један примјер: Ловрета, први рећ' би кнез јужних Славјана, сдружив саплеменике своје у државу (око год. 565.—68.), свијестан своје снаге одговори посланицима Авара: „Ко је под тим бијелим сунцем, који би нас Славене побједио? Ми смо вични туђе земље освајати, а не други да наше освајају; тако ће бити док је на свијету борбе и мачева.“ —

Овако могао је говорити кнез једне само гране славенства, како би тек било да је сво Славенство сложено и свјесно?

Лукави, грабљиви, кад кад и подли непријатељи Славенства увидише пре нас каква је ужасна сила то уједињено и сложено Славенство. Зато им бјеше једина тежња, једина црна мисао, једино гњусно напрезање да храбре и јуначке Славене међу собом завађају, да их раздвајају, да једне од других отуђују. Они за ту цијељ употребеше сва и најгаднија средства, и најнечовјечније изналаске. Најпосље им дјело бјеше крунисано успјехом. Славенство бјеше разтргано на хиљаду комади, славенство сносило је кроз вјекове грозне муке, славенство спаваше у тешком ропству самртан сан, и постаде играчка и шала у рукама охолих туђинских господара! —

Славенски читатељу! — непрекини ми ти поштено срце

од праведног гњева кад помислиш на срамоту, на понижење твога рода — оног рода који је бројем највећи у Европи, а досад најмањи био што се свјести тиче! —

У Поморској, Литви, и у пољским предјелима пустошише племенити њемачки *ритери* у име Христа Бога. Славски градови попаљени, поглавари посјечени, разагнани, робље продаваху на јавним трговима у Нирнбергу, благо пограбише — сва земља крвљу окупана и костима посјејана. Ето овако учише Њемци добродушне Славене познавати Бога! — Бога мира и братске љубави! — У Хрваткој продријеше Франки и у светињу породице, отргоше невину дјечицу од мајчиних груди па их бацаше псима да их пождеру. Њемачки цареви настанише славенске земље гомилама гладних Њемаца, Ческу на тај начин окружише са свију страна Њемцима.

Њемачки и Француски *култур трегери* криви су свој несрећи Русије и Пољске. Овима покварише, отроваше славенску душу; они им покварише чисте простосрдачне, патријаркалне обичаје. Они зауставише ширење просвјете у Русији, они поњемчише Поморску и сву данашњу Пруску. Аустријски Језувити и њемачке уводе увукоше се у Ческој посље несрећне Бјелогорске битке у приватне домове, подавише оне вјерне синове ческог народа, што се у породичном кругу родним језиком разговараху. Сутрадан једне стављаху на хиљаду мука. Прекосутра издисаху на сгорјелишту. Мађарске краљице и *високорођене* супруге мађарске властеле, убиваху по сто, по двјеста словачких дјевојака, па се умиваху њином крвљу. (— — — — —) Византијско-грчки цареви поносише се именом Бугарождера. Колико је невине крви протекло, колике су главе отаца наших падале и полетале под крвничким јатаганима, тек у њеф дивљој ћуди и пакленој наслади турских варварских завојеватеља: пала и вјешала, анџар и кубура, сабља и тсиуз, колац и конопац, фалаке и ченгеле, сва та на срамоту људства измишљена оруђа, вршила су свој страховити посао сатирања и истребљења југославенског

бића и живота, — страх и ужас, гроза и очајање, распростра-
стираху се по свој Југославији од Драве до Солунског
закрва, од Црног до Јадранског Мора! Вјеруј читатељу, да
сузним очима и обузетом тугом душе пишем ове врсте.
Вјеруј, да је то само хиљадити дно хиљадугодишњег му-
чеништва славенског!

Нисам ја то споменуо да будим мржњу против наших
непријатеља. Не! Славени је одвећ племенита душа. Он
се светити неће. Он душманима својим прашта вјековите
ове грехове. Он од њих неће искати Бранибор, Радогост,
Липску, Градац, Беч и тд. Овакво што била би само ње-
мачка безопност у стању учинити. Славени само неће да
одселе равнодушно гледају како им се браћа насилно о-
туђују од рођене браће.

Ако рекох, одсад Славени неће бити равнодушни, то
значи да је у њима пробудена свијест узајемности сла-
венске, коју никаква сила на свијету није кадра ишчупати
им из поштене душе.

Споменуо сам вјековито мучеништво славенско из два
узрока: Прво, да докажем да се наши непријатељи не би
били одважили поступати онако у очи великог сложеног сла-
венског народа што га има 80 милиона, као што су се
одважили поступати према појединим усамљеним, раскома-
даним и несложним славенским племенима. Хтјео сам дока-
зати да нам је неслога свој несрећи крива била. Споме-
нуо сам све ово и зато, јер и данас положење Славена
није много срећније, јер и данас имамо исто онолико душ-
мана, па нам је и данас од крајње нужде слога и узајем-
ност славенска.

Њемци у Пруској и данас сматрају Познањ као ње-
мачку земљу. У Аустрији реко је њемачки министар: „У
нас нема Славена, они ту леже у блату, све пак што из
њих бољег произлази, припадајеи Њемцима.“ У Цигарској
важи још једнако маџарско начело „Тот нег ембер“ —
Славен није човјек. У Турској права је подлост бити ђа-
урином и Славенином, дакле братом Московца!.....

Славени ни данас на свом широком свијету немаду пријатеља. Турци, Њемци и Мадари, народи тако различитог проихођења, језика и значаја врло се добро слажу. Они сачињавају једну велику политичку народност, јер су им једини интереси, једине тежње: *Сатрти и изерисати име славенско са лица земље!*

Наши су непријатељи сложни. Они себе узајамно потпомажу у борби против мрског им Славенства. Славени пак којима су интереси такође једини и исти, на име да себе сачувају од свих ових непријатеља, зар они да још неоживотворе идеју *славенске узајемности*, идеју братског потпомагања, у име опште среће, општег обстанка?! —

Њемци и Италијани, који бјеху још поцјенајни од Славена, који при том бјеху у срећнијем положењу по што смо ми, опет их природан нагон, природан закон и наклоност натјерују да се скупе у велике народне заједнице. Славенима је узајемност много нужнија по што је нужна романским и ђерманским народима. Славенима је та узајемност нужна да непропадне, да себе сачувају. То су одавно многи славенски родољуби увидели, — по то бјеху само звијезде предходнице у сред тамне ноћи робовања...

Настала су друга времена. Душа је XIX. вјека *народна слобода*. То су признали велики савременици свију народа. Опет ови велики савременици, благодат овог столећа, завидише јединим Славенима. Чини се да су се сви народи научили сматрати Славене, као позване зато да вјечно робују. —

Ко би се зато пре по године био надао, да ће пут *славенске браће у Матушку Моску* узмутити добру трећину Европе? — Ко би се био надао да ће они исти космополитични њемачки професори, што са своје висине само с највећим презирањем сматраху јадно славенство, да ће они изгубити главе од љутине, што су се њеки чланови овог маловажног варварског народа кренули у славенску Русију? —

Они увидише да је *Московска народописна славен-*

сва изложба темељни камен нове срећније будућности славенске, отуда сва хука и бука, отуда све лажи и клевете њемачко-мађарско-жидовске печатње. —

И заиста. Земљописна и народописна проучења славенских патријота на путу у Москву, уродише пребогатим плодом. Чланови разних славенских племена упознадоше се међусобно, упознадоше се као вјерни синови мајке Славије. Увидише како су их само туђинци силом растављали, да су им само они познатих узрока ради, уљевали мржњу или бар неповјерење у велику славенску Русију. Славенски се гости освједочише да Русији није нужно прогутати остале славенске народе.

Они се освједочише да сви свјесни Руси хоће да славенски народи буду, не само слободни, но и независни. Увјерише се да руски домољуби незнаду за себичне на-мјере. Та то ниште и сама срећна будућност Русије. Њој ће слободне славенске државе бити најтврђи бедем против западне Европе која је Русима, и уопште свему што је славенско, заклета непријатељица. Руски државници сами увиђају да би им слободни ванруски Славени највјернији, најпоузданији савезници били. Славенски се гости освједочише да свјесни Руси хоће да и Пољска буде само-мостална. Ако то досад нису допуштили, то бјеше зато, што они никако неће да се Пољаци даду употребити као средство запада непријатељског, не само Русији, но и свом славенском животу.

Састанак славенски у Москви и Петрограду поучно нас је, не само да је можно оживотворити идеју славенства, но показао нам је такође каква је сила ове идеје.

Узајамности славенској, коју су отпре само поједини изабрани синови славенски теорично његовали, положен је славенским састанком у Москви тврди темељ.

Идеја славенства, идеја братске свезе између свију славенских народа, пустила је корен не само на истоку и на сјеверу славенском, но и на западу и југу, свуде гдје дишу Славени, изузевши само Пољаке.

Но и њима ће доћи време, и они ће се освијестити!

Солидарност славенска развија се много брже но што се отпре ширила солидарност Њемаца и Италијана. То нам је најбољи доказ да је Славенима ова узајамност пужнија него ли Њемцима и Италијанима.

Славени једанпут већ увидише, да пропаст једног славенског народа или племена, вуче за собом и несрећу другог побратимског народа. Да сад на примјер Србо-Хрвати у Троједној краљевини подлегну Маџарима, био би ово смртоносни удар за Србију и сво Јужно Славенство. Словаци и Срби у Угарској, Чеси и Словенци би то одма тешко осјетили, — а и Русији би овај пад узрочно велике неприлике. Да Њемци одрже побједу у Ческој, сво би Славенство усљед тога љуто пострадао и т. д. —

Од таке несреће, од таког поражаја може се сваки поједини славенски народ сачувати: Славенска узајамност, којој је позив и задатак да не да пасти ниједној грани од велике славенске липе.

Велики процес, што га је започела идеја народности у средини Европе, неможе остати без утицаја на Славене, неможе и несмије да дјејствује на пропаст славенства.

Његујмо зато што више можемо узајамност славенску чувајмо је како зјеницу у оку. Она води к срећној будућности, она води к нашем спасу!

Ова идеја сада већ имаде велик уплив на судбину појединих славенских племена. Душевна свеза која би обухватила велику породицу славенску, као савез браће једне крви, неби могла остати без дјејства и на њихове политичне одношаје.

Почетак стварне узајемности славенске значи крај робовања славенскога. Нека се слободно напињу ту Њемци, тамо Маџари, овамо Турци, онамо Италиомани: нека се слободно савезу сви врагови против славенству, свјесно и сложено Славенство изићи ће побједоносно из сваке борбе. Небуду ли славени ни сад остварили узајемност славенску, они ће можда пропасти, јер ће их душ-

мани прогутати по јединце, једне за другима. —

О Славенима не може се рећи да они хоће да се сједине у једно политично тијело са Русијом, једином великом славенском самосталном државом на свијету. Најпре је свака славенска народност свјесна, развијена, те не би хтела драговољно жртвовати своју повјесницу, своју књижевност, своје особине, ма којој народности. Друго би то и самој Русији узрочило хиљаду јада, невоља и неприлика. Шта више, то би значило пропаст Русије и Славенства.

Славени морају за сад тежити за душевним јединством у погледу на изображење народности њихове. Они морају стварати славенску просвјету, која је природнија народном духу него ли покварена надри-просјета запада. Сама им природа и повјесница пак назначује пут и показује начин, како да даље ријеше славенско питање. Рекли смо горе, да су поједини славенски *народи* свјесни, развијени. Они се сви заједно немогу у једну државу сјединити, *нити они то желе*.

Шта је у друштвеном животу људског сдружење, то је у политичном и државном животу конфедерација. Као што човјек појединач, ако не може да неки посао сам сврши, узимље једног или више другова, те с њима овај посао врши, тако су се и народи од свих вјекова дружили.

Код свију славенских народа постојале су федерације. На основу федерализма бјеше подигнута свака чисто славенска држава. Та свака је славенска породица федерализам у маломе. Тако и бјеше с државама. Мале државице савезане међу собом, у свим унутрашњим пословима савим независне, у спољашним пак стварима за обрану земље и противу свију спољашњих непријатеља оне представљаху само једно државно тијело.

Ево нам дакле разумног, историчким и политичким искуством датог примјера свим мањим народима, који нису доста јаки, да се сваки сам за себе одрже противу уплива и велике силе огромних народних сједињених тијела, за којима наше вријеме тежи.

Славени ће по свој прилици сачињавати четири повеће државе, које ће се опет свака састојати из мањих државица. Ове четири велике државе сачињаваће силан савез — велику славенску конфедерацију за узајемну потпору и одбрану против спољашњих непријатеља. Четири ове славенске државе би ће 1. Русија, која би се могла у унутарњости састојати из велико-и малоруске конфедерације, потоме 2. Пољска, 3. Ческо славенска држава, која би у унутарњости по свој прилици састојала из чешке, моравске, шлезке моравске и словачке рие, најпосље 4. наша Југославија, коју би саставила хрватска-словенска-србска и бугарска заједница. Ови би мањи купови били унутра сасвим независни, по спољашно сачињавали би само једну једину југославенску, чешку пољску и руску државу.

У случају опасности бранила би Русија, Пољска и Ческа Југославију, и обратно Југославија, Пољска и Ческа Русију. —

По куд смо задутали у далеку будућност, кад нам и за сад има пречијег и пужнијег посла с којим тек можемо да постигнемо оваку красну и срећну будућност.

Шта нам дакле ваља чинити? — Брѣћо, оканимо се најпре сваке и најмање свађе, сваког раздора, сваког неповјерења или сумње, ма било против ког славенског племена. Та то највећма иде у рачун наших многобројних непријатељима. Сваки је онај подла издајница славенског рода, који у ово важно време сије и најмањи раздор између Славена. Поуздајмо се једни у друге, познавајмо и љубимо се братски међусобно. Будимо, распротрањавајмо ову љубав, ово братско чувство према побратимским народима, и у најнижим разредима свога народа.

Сваки поједини славенски родољуб, ма ког стања или звања он био, има велик задатак, свету дужност, широко поље дјеловања. —

Књижевници нека зближавају књижевну дјелатност појединих племена славенских, да би дјела једне славенске књижевности приступна била и осталим славенским

народностима. Нека помоћу свију славенских књижевности стварају једну учебну терминологију, нека упознавају народ свој са језиком, животом, и повјесницом осталих Славена. Новинари имаду најузвишенији задатак. Они највећма могу упознавати народе са положајем, политичним тежњама и свим савременим појавима у животу — осталих побратимских племена.

Та славенски је свијет тако красан, тако разностручан, да непрестано — као из великог мора — из њег црпити можемо.

Славенски свјештеници ма које вјере, ма ког вјероисповједања они били, нека се држе начела: „*ко непоштује другу вјеру — тај сам вјере нема.*“ Нека народу докажу да је вјера одвећ света, одвећ узвишена ствар, да би ју смјели умијешати у ствари овог свијета. Вјера је ствар савијести. —

Славенски трговци нека даду предност славенским и домаћим производима, — нека се ману извиканих париских, берлинских и бечких производа. —

Сваки изображенији грађанин, ђак, војник, мора да буде апостол Славенства, мора и може да шири код мање изображених људи свијест славенску, то јест чувство братке љубави к општем Славенству. „Зрно до зрна погача“ вели наша пословица, и право вели. — Будемо ли се овако својски сви заузели да свету идеју славенске узајамности *остваримо*, тада ће нам ово сјеме јамачно уродити златним плодом. —

Само овако можемо да обезбједимо будућност милог рода, јер: Само у Славенству нам је спас!

Драгутин Томај Туминскиј.

Женско јунаштво. ¹⁾

(Догађај из далматинско-турских војева од године 1676.)

“Donne da voi non poso
La patria aspetta....”

G. Leopardi.

Сиву мору што је краја,
Зар земаљског нема раја,
Миловидна над Каштела:
Златне парте ²⁾ морског чела!
Низом поље, одзго тврдо
Запасало голо брдо,
Испод неба и ведрине
Кó душице дјевојчине;
А море се пак залило
У њедарце тихо и мило,
Те се у њем, као моме
У зрцалу сјајну своме,
Огледају бојна села:
Био Каштел до Каштела. —
Од Солина до Трогира,
Зјеница ти нема мира,
Хитајућ се с' миља к миљу,
Које онуд у обиљу
Поникнуло; — па куд махне
Око, мора да ти стане,
Док се сито ненаслади
Тим — што сами Бог посади,
Још оазе кад је ствара,
Њих напуња рајског чара. —
Ал кó гизди, без направо
И уреса душевнога
Не би китним Каштелима
Пјесник пјесму низат мога',
Бад јуначких слава неби,
Гцили она стекла себи,
Храбрим срцем, руком десном,
Против крета врагу бјесном,
Гоји, како грдна хала,
До морскога самог жада
Продирао често пути,
Носећ свуда пораз љути. —

Измеђ' многих, — дјело једно
Успомене вјечне вр'једно —
Радован је побри пјево ³⁾,
Спомињућ му Босољину ⁴⁾
По се није усхитио
Ко што личи славну чину,
Међ' јунаштом кој' се блиста,
Ко сунчача свјетлост иста
Није шала — женске главе
Витешке се машат славе:
Срећан народ кадга тако
Крене гријат сунце жарко! —
Силан турчин босанлија,
Сегдић-паша зла балија:
Кад на Спљету,
Јарост клету,
Немогао да искали,
Диже војску, па навали
На Марину замок тврди,
Да бар њему дозлогрди. —
Снага јака
У турака,
Из топова
Кó громовá
Замок била
Разјазила:
Мири пали,
Јуришали
Од свуд турци
Гладни вуци....
Шест стотина бранитеља:
Тридест хиљад тлачитеља;
Шта да може оних шака,
Гђе накрупи сила вака?...
Јерковић ⁵⁾ је сокó сиви,
Марињани огањ живи;

1) Састављена за “Dubrovnik”, 1868. год.

2) *Парта*, што и *диадема* — “На главијој златва *парта*..” (Нар. пјесме).

3) Види у Качићеву “Ugodnom razgovoru”, одговор Радованов Миловану. —

4) *Босољина*, иначе каштел *Марина*.

5) *Јаков Јерковић*, тад војнички капстан и заповједник у каштелу *Марини*.

Браћили се, турад сјекли
 Но сви пали на разбоју,
 Доста бојне слове стекли;
 За крст, за дом, за част своју. —
 Само једна чета мала
 На мегдану преостала;
 Чудна чета, тридест змија,
 По боришту „гони“ свија,
 Бије, сјече пемлице,
 У гроб крца турске злице.
 Неплаши се чета силе,
 Непрепада турске хиле —
 Нит на коњу у душмана
 Срца Јаке капетана: 1)
 Но зорније нег до тада,
 Загон чини и напада,
 Те врагове своје клете
 Ваља јаче, јаче мете. —
 Тко је чета то чудесна!
 Јесу л' каква момчад бјесна?...
 У мушкој је сва одори,
 А мушким се срцем бори;
 Ал издају плетенице,
 Да то нису момци снажни,
 Него саме јуначице,
 Које у час за дом важни
 На мушку се преобукле,
 Да би турад лакше тукле.
 Деспотова удовица,
 Тој је чети поглавица;
 А чета су невен-дјеве,
 Зор-удове, бисер неве:
 Да их знале, би им било
 Сулиотке завидиле; —
 Које-но су на све стране,
 Већ у звјезде оковане. —
 Чета с била,
 И крв лила,
 Главе сјекла,
 Ловор текла,
 И тад само жртвом пала,
 Кад с умора малаксала. —
 Нег ни на том неостао
 Женског срца подхват врли,
 Јер и друга тад херојка
 Чин изведа неумрли,
 Што повјести мало када
 Записати у дјел пада
 Дубећ крупна златна слова
 Сред вијенца ловорова. —
 Десила се танка кула

У Каштелу несрећноме,
 Те се у њу збјегла дјеца
 И убаве жене и моле:
 Пригнала их ту невоља
 Да избјегну од покоља. —
 Ама тко би могло муњи
 Претећ путе да нешине;
 Тко л' балије оставити
 Да смањене зла нечине?...
 Ко ветрови павалиле,
 Кули врати обалиле,
 Па сунуле кано осе
 Међ Приморке првокосе:
 И дјевојке
 Већ за дојке
 Хватит стале,
 Да исекале
 Још пожуде
 Своје хуре....
 Ту се нашла цура једна,
 Ко анђо чиста и чедна,
 А лијена она била,
 Као с неба лака вила,
 Пуна срца, пуна жара,
 За светиње свог олтара:
 Марунова Јеле звана,
 Цурам грана јорговања. —
 Она виђе турске тмуше
 Е ће женску част да руше;
 Запламтијој груд певина
 Светим чувством славна чина:
 Пригну спасти себе и друге
 Од оскврне и поруге....
 Ту у кули за прах знаде,
 Па до њега таман стаде
 Држећ главњу у рукама,
 Молећ Бога са сузама,
 Да јој даде срце смјело,
 Да охрабри њу на дјело,
 И у славу своју јасну,
 Да јој прими душу красну. —
 А у то се свуд по кули
 Скоти турски разасули,
 И већ њеки к њој потели,
 Да би вилу себи стекли....
 Она врисну: „Станте смради!
 Стан' крвници, људски гади!
 Далматинке буле нису,
 Да се даду љубит рису!.. —
 Пак прижеже у прах часом: —
 Све заукну муклим гласом....

1) Пошто су турци Јерковића погубили, бјеху му срце извадили и на коњу насадили, да тим застраше остале Боспљане.

Неста куле и турака,
Неста дв'јета дјевојака,
Неста дјецe, нестa жена,
Све се сржи истог тrena!
Ал' поштењу остa дика,
Док је сунца и видика. —

Слава вама ратоборке:
Ви нам понос, ви херојке!
Али слава особита
Дична слава вјековита,
Јели — круни дјевојака,
И јунаку од јунака! —

* * *
Далматинке које миле,
Мајке Славе чеда драга!
Ви ми сестрам равне биле
У љубави спрам свог прага
Обрана му оне гвожђем,
А ви чистим доморођем. —
Жариле се груди ваше,

За све оно што је наше!
Ваших срца огань свети,
Може само да освети
Онај покор, што до сада
На образ нам тешко пада,
Да за туђе само знасмо,
А све своје презирасмо. —
Чим окуте ваша прса
Гласе своје народности:
Народу нам ет' ускреса,
И честите будућности
Ејерујте ми! — после Бога,
Први ј' олтар Рода свога:
Прве части иду њему:
Прве службе пристојему;
А олтар је ваш Словенство:
Њем сте дужне то првенство. —

На Цетињу на Мученике 1867.

Ј. Сундечић.

ОСВЕТНИЦИ, ИЛИ НЕВИНА ЖРТВА.

(Истинити догађај из живота Херцеговачког.)

Преповједка С. З. Здравковића,

Предговор.

Преповједка је наша из времена 1830 год. кад су крвожедне баше јадан народ по Херцеговини глобиле до коже. Јадна раја! У дугом робовању стењући горски јунаци, Босански и Херцеговачки, доживљеше да од јунака постану слуге Турске. Доживљеше тужно вријеме слушајући жалосно извијање надгробних пјесама.... Земља нам постаде тавница, код питомих поља и својијех красивих домова тражише по кршевитим горама станиште. Морадоше гледати спокојно како дивље чете газе преко родних њива палећи села и одводећи им жене и дјецу у робство.... Па кад им већ дотужи, одметнуше се у хајдуке оставивши красна поља и плодне ливаде, прегореше све; јер им и живот дотужио бјеше, па им још цигло то остаде: да силним јадама учине крај, или јуначки изгину.

I. Хајдучко вијеће.

Било је прољеће посљеднег марта, велика гомила све из самих горитаках босанских и херцеговачких видјела се пред Сланичком механом. Чујаше се жива препирка. Сваки ја изгледао нешто плашљив и освртаху се као да од неког презаше.— То бјеше дружина *Драшка* харамбаше. Кад жагор престаде, чујаше се јасан глас из средине:— Нећемо више живи да робујемо, недамо праједових оружја иза појаса; нећемо више да се турчину с' пута уклањамо, хоћемо или слободу или јуначку смрт.— Тако говораше један из дружине, и силна ватра просу му се по лицу.— Хајдучка чета изгледаше страшна. Могаше сваком на челу

прочитати „Освета“ — „Очајање“.... Најчудније је изгледао њен вођа харамбаша *Драшко*. Истина хајдук је рђав занат — али он није искупио чету од бјеса, но од невоље. — Нијесу то биле пустахије, који се скупише да харају, него то бјеху можда први људи из народа. Одјело им је народно-србско: гуњац, чаршире и опанци, — на глави фес. За појасом виђају се у свакога по двије пушке мале, по дугачки јатаган — а сваки имађаше крџалинку.

Харамбаша бјеше омален, широких плећа; — чело му бјеше високо, испод густијех обрва сјеваху му као варнице зелене очи. Глас му бјеше крупан и страшан. —

— Јунаци, — викне он момцима својим — знатели штоћу да вам речем? —

Сви се на глас његов искупе, и он им — поче бесједити:

— Знатели браћо што је? —

— Да знамо да је добро, неби се овде ни скупљали. Дакле реци, да чујемо, — па на посао. —

— Ви знате, да нам је ово последња вече, што се овако пред механом разговарамо. Немамо много времена да оклевамо, него први и последњи пут вас питам сад: „пристајетели?“

— Да чујемо — проговори Љубинко. —

Прије но што ће бесједу започети сви посједаху, он разпали свој чибук дуги, и поче силне облаке од дима истјеривати. — Дакле чујте — продужи харамбаша: — Наши прађедови и ђедови — кад дођоше у ову земљу, бар бјеху слободни. Кад они помријеше, оставише они нама аманет свети: да гинемо за отачбину.... Ми се чињасмо да нечујемо то, па зато и нас господ нечује. — Али ово нека нам буде и прво и потоње. — Ја сам први што се одважих да окаљам руке о невјерничке поганске душе, — а мислим да ме и ви нећете оставити ни изневјерити?...

— Не збори тако харамбаша — повикаше сви у један глас. — Зар ми да одступимо од нашијех ријечи. — Та шта нам онда остаје друго, него да се сами потучемо... Зар

опет да идемо живи у руке крвопија!... Не, нећемо. То неможе нигдар бити... Освета или смрт, то је нам одзив.—

— Е добро дакле... Сад нам ништа друго не остаје, него завјерити се, да ћемо прије сви изгинути, него од завјета одступити. Пристајете ли браћо? —

— Пристајемо дакако. —

Сад харамбаша извуче нож из корица, дигне га у вис, и овако поче говорити :

— Браћо, Бог нека ми буде свједок, како ћу истину говорити. —

И нама одговоре сви. —

„Заклињем вам се именов божијим да ћу се борити до последње капи крви. Да нећу пожалити турскијех глава;— докле је у мени душе, дисаћу само за добро наше земље. Док год ми десница буде здрава, светићу се душманима, а кад ми је са рамена одкину, лијева нека ми буде за то да сам себе и моје другове осветим.“—

— И ми сви с тобом заједно, — одговорише једнодушно сви.

Док је он ово говорио двојица бјеху снужено главе оборили. —

— Шта је? јунаци, што сте тако сјетни? —

— Што смо сјетни, питаш, а невидиш — боље да нијесмо ни живи, — проговори *Остоја*. Баш кад се закљинасмо, паде ми на памет онај несрећни појав, — кад ми отац на коцу издисаше... ох! тужан ти сам, па још остадох да живим. —

— Е мој *Остоја*, — настави *Петар*, — шта ми је које-шта прешло преко главе, добро и жив остадох. Но ништа, бар нам је ово згодна прилика, да сваки своје осветимо... Ха крвнички ћу му се осветити, — проговори *Петар*, — то једино, па после нека погинем и ја.

Докле они овако јађаху, дотрча без душе један момак и јави харамбаша: да је доша у његову кућу *Мехмед-спахија*, и да чини тамо покор... Матер ти, како ми се чини, посјече, а отац и браћа куд који разбјегоше се...

рече вјесник једва дишући од умора. — Шта, шта велиш ти, Мехмед — турчин у нашаој кући.... Мати посјечена... је ли то истина, је ли то могуће? У тај мах као да га стријела у срце удари, тако дрхташе. Браћо, ево вам већ прилике да се осветимо, — спремите се брзо, пак сложено за мнош... — и очи му засвјетлише као муња — чета овог часа би готова, и без душе похита у село. Још из далека опазио се јак дим. — Ватра је обузела, чинило се, цијело село. — Јуриш браћо, повиче Драшко харамбаша, јуриш сложке... И наскоро чујаше се прасак пушака. —

Аман! за име божје! разлегаше се глас Мехмедов. — Аман, тако ти душе, влаше! — Сјечи пса, — кликну харамбаша, — и.... глава Мехмедова ваљаше се крвава.

* * *

Послије тога уђоше осветници у кућу свога харамбаше, — свугда разгледају, да виде једали икога у кући, и пошто никог ненађоше, остану да се мало одморе. А кад сване, крене се чета и оде право пут Јоворника. —

II. Бојеви око Невесиња.

Око половине прољећа, узруја се и мало и велико по цијелој Босни и Херцеговини. — Припреме у цијелој земљи чинише се хитно. И мало и велико лати се оружја, јер се већ досади глобе и хараче давати. — А одакле ће и давати, кад јој бјесне аге и душу изсисаше?! —

Силна војска слеже се околу Гацка и Невесиња. — Низам бјеше заузео сва околна мјеста. Тиха ноћ настаде... Само си могао чути по неког како удара уз тамбуру. — Цијела околина јецаше од севдалиских пјесама, а одједи с противне стране долазаху као злослутни вјесници скорога покоља....

Силна војска почиваше мирно, а понеки урлик ноћних стражара страховито проламаше ваздух кроз тјесне планинске кланце долазећих.

На један мах чујаше се неки тутањ. — Стража се узруја и јави својим старешинама. — Пошто тако неко ври-

јеме постоја, смире се опет сви... Али тек што их сан савлада, стража опази једну грдну масу како тихо напријед корача. Устрашени мишљаху да су привидили; али јадно им привиђење. Кад се у један мах просу оружана чета и учини јуриш, — страшно буде сва потучена, и на глас пушака узруја се цијели стан. —

— Напред јунаци — грмне харамбаша... и сјеча се отвори велика. Што им бјеше изишло на сусрет би потучено. — И у један мах могао си виђети, раштркане чете како бјегаху. — Стани пашо, да ти дуг исплатим, — викне харамбаша, и најури са голим јетаганом право к њему. — У који мах да га посјече, у тај пуче пушка, и харамбаша паде. — Момци што бјеху с харамбашом, одма га уклоне одатле, и пошто му рану превију, дотрчи један хајдук, и јави му да турци уђоше у град и затворише се. —

— Је ли много изгинуло нашијех? — запита га харамбаша изнемоглим гласом. —

— Није много харамбаша, али *Станиша*... авај мени! гђе изгубих вјерна друга. —

— А збиља како је са твојом раном? — настави Станко. —

— Боље ми је мало, али би још боље било и да неостадох жив. — Ох Симате, моје драго дјете, — зар ти баш суђено бјеше, да будеш роб турчину, а ја живим.... живим.... ал на што мије и живот, кад те неизчупах из душманских руку! —

Кад те ријечи изговараше, усиљавао се да устане, али га љути болови савладају и опет легне....

Сва гора проламала се од пјесама, и весела раја враћаше се с боја у свој стан. —

Сваки изгледаше весео, јер није шала, три хиљаде војске турске, а њих само двије стотине друга, па опет је разбише.

Што се већма приближаваху, чујаше се пјесма све јаснија, и у један мах искрсну чета пред харамбашу. —

— Здраво харамбаша. —

— Од Бога вам здравље, — али је врло мени тешко. —

— Добро је кад је и овако — привати Петар, — та се још можеш и излијечити, али *Станиша*, *Мијат*, *Станко* и најбољи момци изгубише главу... Но ништа, осветисмо их ваљано. — Ми изгубисмо истина најбоље другове на број тридесет, али турци... турци жалостна им мајка, цијело поље остаде испуњено њиним лешинама. —

— Шта велиш ти Иване? —

— Вала, добро се прорачунисмо, па куд пукло да пукло. —

— Шта да се ти небојиш потјере?... —

— Ја јок вала, — баш ми је све једно, — а пио ракију, а тукао се с турцима. —

— Него браћо, дедте да се мало приватимо ако буде чега имало, јер ми се већ трбух залијепио за кости. —

— Право велиш — привате сви — па шта ћемо?

— Ништа друго, — отиђи ти Саватије са још двојицом у село, па донесите што да се једе. —

Непрође ни по сата, ал ето ти њих, гђе носе печене овнове на ражњевима. — Посједаше сви — па кад се приватише мало, настави харамбаша:

— Браћо, ја већ видим да нећу остати, него изберите измеђ вас једнога за харамбашу. Ја држим да је Иван за тај посао. —

Почеше се договарати, и најпосле изберу Ивана, па положе заклетву. — Кад су свршили, поче опет харамбаша: — Хвала вам, браћо, што сте ме слушали као харамбашу свога. Хвала вам, што ме послушасте и у том, — те изабрасте Ивана... Иван ће вам освјетљати образ, а и ви гледајте, да га непостидите. — Слажите се браћо, као и до сад што сте... Опростите... ми, ако... сам кога увриједио...

Сви бјеху погнули жалостиво главе, и кад их запита хоће ли му још посљедњу жељу испунити, одговоре у глас: хоћемо харамбаша, хоћемо, па макар сви изгинули. Главе су нам јевтине за те... Е дакле чујте: — Прије но што ћу доћи у вашу дружину, чуо сам од пријатеља, да

ми је паша сина заробио, и кад пођосмо сад у бој заиста сам мислио да ћу га робста ослободити. Али... ох моје драго дјете, не бјеше му суђено, — и сад ко би знао да ли је и у животу... Зацијело га је паша погубио. — То је све, што сам имао рећи, — и клопув на земљу обамрије од веље жалости. —

Сви у глас повикаше: — Освета, освета; осветићемо ти се, ако га неможемо избавити... Тек што Драшко хтједе ријеч изустити, да им благодари, — али цијело тијело обузе му дрхтавина, и пошто неколико пута погледа око себе издахну. —

Момци су му на врх брда гроб изкопали, и пјевајући му самртну пјесму закопаше га. — Тако им нестаде јуначкога харамбаше Драшка, који бјеше страх и ужас Турком.

Пошто се подуго поразговоре и одморе, предложи нови харамбаша да одма још оне ноћи нападну на двор пашин, те да испуне своје обећање.

Одмах се нареди, да се свако што боље спреми. Док су се овако приправљали, наступи и вечер. Тишина бјеше престала и страховити вјетар дуваше са сјевера. — На један мах натушти се и страшни густе облаци комешаху се изнад Дурмитора. — Кроз густу шуму бијелио се Травник, и изгледаше као језеро, шумом окружено. По врх шуме подизао се град, који изгледаше као гњездо јастребово; а околно њега вуре опале зидине, иза којих се сакривени спахиски хареми виде. — Но осим тога има у њему и лијепих кућа, великим зидовима опасаних — а по сриједи је чаршија.

Био је петак; велике гомиле низама и грађана врвиле су по вароши, и застајале код пашина двора, слушајући музику, која обично празником до неко доба свира. — Могоао си видјети турака — како обећавају момцима Бог зна шта, само да их у војску увуку. По улицама Травничкијем владаше све већа тишина што се већма вечер приближавала. Са високих мунарета могоше се чешће чути оце и дрвиши, који позиваху турке на молитву. —

И наступи ноћ. Само по негдје у кафи чула се шаркија, у коју вјешт бошњак ситно удараше. А кад девети сат ноћи наступи — умуче све... Силни вјетар, који пре тога дуваше, стаде; али ноћ бјеше тавна. Хајдуци се привуку уза сам пашин конак. — Свијеће нигдје није било, само у одјељеној страни конака свјетљаше се прозор. —

— Остоја, — прошапта харамбаша: — Нека ти остане неколико момака на расположењу, па пази добро да нам паша не умакне. — Заузми све пролазе, а ја одох унутра на што Бог даде... Или ћемо осветити сина Драшковог — или ћемо славно изгинути. — Разумијеш ли? —

— Разумијо сам све харамбаша. — И храбри осветници приближаваху се лагано — конаку.

Сад је био ред да нови харамбаша покаже своје јунаштво... Чим стиже до зида, што ограђиваше сарај и харем — мало разгледа у наоколо себе, као нехотице одупре ногом о један камен — и на неколико мипута нађе се у харемском ђулистану... ха, добро је, сад даље. — И смотрено хваташе кораке, бојећи се да на стражу не удари. Момци тако исто пузећи по трави сљедоваху му. — Сад је била нужна одважност. — Кад дођу до једних узаних врата, лупне полако Иван и слушаше за мало. —

— Ко је, зачусе глас изнутра? —

— Отварај, послао ме је паша. — И на један мах врата се отворише, Иван уђе, а дружина га чекаше код врата. —

Стара була што врата отвори, упрепасти се угледавши пред собом оружана ђаура, и од страха не могаше проговорити ни рјечице. —

Узаним ходником идући харамбаша на један мах стаде и слушаше, па пошто чује неки жагор у изби, куцне на врата, и на један мах засвјетли се сребрно оружје у соби.

— Помози Бог, пашинице, — проговори Иван — и приђе ближе. — Небој се ништа красна шћери пашина. — Ништа ти неће бити, само ми кажи гдје је паша. —

Упљашена дјевојка одговори му готово загушљивим

гласом: — Ко си ти, те питаш за мојега отца, што ти је крив? —

— Ништа те друго непитам до то једино, — гдје ти је отац. —

На те ријечи дјевојка викне као очајница ушкопљеника, који бјеше пред собом заспао, но Иван јој недаде више ни рјечи проговорити, — запути јој уста, шчепа је по средини и пође опет лагано у башту. — На вратима нађе сву дружину како је и оставио, али се упрепасти кад виђе међ њима стару, која му врата отворила бјеше. На брзу руку спусти јој харамбаша неколико новаца, и запрети да ларму не диже нити коме да јавља. Лагано корацаху момци са Иваном носећи грагоцјено бремене, па кад се зида дочепяху прескоче га и упуте се управо у пећине римске близу Травника, да ту ноћ преноће, а и да се сакрију од потјере....

* * *

Баш је било пола ноћи, кад се наши путници налазаху на путу између Травника и тих чаробних пећина. Потмукли гласови градскијех стражара разлијегаху се далеко по пољани, а наш се Иван занио у дубока размишљања, сигурно га занијела бјеше силна љепота младе робкињице. — Узалуд га мољаше лијепа *Фатима*, — узалуд бјеху претње њене само да је одпусти отцу...

Харамбаша је само ћутао и даље журно корачао. Ноћна путница кад виђе да нема куд, само ћуташе, — и ако би само штогод и најмање сушнуло — презаше... Небо је било облачно, па зато се мало више пут продуши, али вјешти горштаци знађаху већ сву околинду по грмовима. — Пошто једно сто корачаја прођу — засвјетли мјесец те обасја долину и за час опет зађе. Харамбаша опомену момке да удвоје кораке, јер је још доста опасно од потјере, — и кад пођу још једно сто корачаја угледаше узану стазу која је водила у страну. — Е сад смо сигурни — рече Иван харамбаша. — И посље добар четврт сата стигоше на уговорено мјесто. Велики камен који на излазу

из пећине стајаше, одма одгурну и док си ударио длан о длан, ватра је буктила по сред те подземне провалије.—

— Е сад смо на сигурном мјесту.— Сто хиљада војске нека је потјера, па нас опет не нађоше,— дувајући од умора прозбори Станиша. Али неznam што нам овај гост неће да говори.—

— Мани се — бјеше срдит одговор харамбашини, узми се на ум Станиша.—

Осим луле и духана не имађаху ништа за јело, па стога западе чибукe... После кратког ћутања проговори он опет:— Богме харамбаша се наш заљубио.—

— Још и то може бити прихватише остали.— Богме, харамбашо, није смо се скупљали да проводимо љубав са душманским копиладма, него уговори смо освету... Није л' истина?—

— Јест истина — рече Иван опоро,— али нијесмо уговорили ни да сви заповједамо. Што ја хоћу, оно мора бити.

— Ја бих рекао да и тако неможе бити.—

— Одма ни словца више, јер си мртав,— пресијечему ријеч харамбаша.—

— Што, што, зар и до тог дођосмо?— лијепо се задана ријеч одржава! Дед' те, браћо, да се ми тога ђавола курталишемо зараније — проговори Марјан, и управи пиштољ на њу.—

— Не, погинуо си одмах, ако то учиниш,— загрми харамбаша, и счепа га за прса.— На то скочи и остала дружина, те поче грдити харамбашу, а он кад виђе то, поврати пиштољ за појас па изрече сам себи пресуду, да се има погубити зато, што није заклетву одржао... Одма се жагор утиша, и кад га момци стану преклињати, да то нечини и да му они незамјерају, одма изда заповјест да туркињу више неизводе у дружину, ишти да је што питају,— па ако паша пошље одкуп који ми усхтјемо, пуштаћемо је; ако ли не, да се погуби,— настави харамбаша. Непође неколико дана — а паша пође сам са својим људима, да потражи отмичаре....

III. Манастир.

Недјеља је. — У манастиру држи се света Литурђија. — Братство је сво на молитви. Пошто се сврши у цркви, поодлазише калуђери у своје ћелије, само отац Сава оде да обиђе како ће бити са ручком. —

Међутим јави му ђак, да га неки странац чека и жели с њим говорити, и покаже му собу гдје је. — Кад ступи калуђер у собу, спази човјека оружану гдје сједи замишљен. —

— Ко је добро јуначе, — питаше га тихо отац Сава. — Помози Бог свети отче, прихвати хајдук и приђе му руци. — Ја сам у чети харамбаше *Ивана*, па ме посла да те питам, да ли може бити сигурно, да ту доведемо једнога заробљеника? Овдје ваљда турци недолазе? —

— Далеко им лијепа кућа синко, — рече калуђер — но ја ти на то немогу одговорити, док неупитам старјешину овог божјег дома. И говорећи одма оде к настојнику, па пошто му јави, врати се на ново и одговори му: — да „може“ али само добро се чувајте — дода калуђер — да то недозна травнички ваши. —

— За то се небришите — настави хајдук, и с мјеста узе пут уз планину, по кршевитој стази пуцајући се и наскоро га несташе у густом борју. —

Баш око вечерње, спушташе се низ Јоворник планину оружану чета, веругајући кривијем стазама. Оружје одсјаваше од сунчевих зрака. —

Сви бјеху до зуба наоружани, само се могаде један видјети који по свој прилици не бјеше из те чете, јер неимађаше оружја око себе. — Кад већ стигну близу Манастира, пошље харамбаша једнога момка, да јави калуђерима да се не страше. Момак учини по заповјести и заостане у Манастиру. Мало час уђе прилична гомила хајдука. Настојник их лијепо прими и дуго се разговараше са харамбашом, па пошто вечера би готова, буду позвани. Међутим већ је Настојник дознао све од харамбаше... Кад се вечера сврши пођу низбрдицом испред Манастира, и про-

дуже пут. На путу дознаду од чобана, да је баш то вече прошло травничкијем друмом једно 200 низама са својим старјешином. Чим то чују с мјеста заповјест буде издана да се сви што боље приправе. Сваки загледа оружје, кад би све за нападај спремно, крену се кроз планину пријеким путем и заузму бусије с обје стране кланца, кроз које ће потјера проћи. —

Не прође ни један сат, а у даљини спрам мјесечине, јасно се могло виђети како се свијетли оружје. —

— Браћо, — рече харамбаша — сваки заузимајте добру бусију и с једне и с друге стране, и пошто чујете да моја пушка прва пукне, одзовите се сви, па онда јуриш. Само добро пазите да вам онај на коњу не измакне — показујући на пашу — јер нам је онда све залуду. —

Послије издане заповјести, сваки заузме своје мјесто и већ се видјело јасно, колика је потјера. Пошто уђу у кланац, страшно погледаху, то на једну то на другу страну, и кад видјеше да нема засједе пођу дубље. Кад дођоше на једно сто корачаја од засједе, на један мах осусе ватра са обије стране... А кроз дим сјеваху оштри јатагани јуначкијех горштака. —

— Јуриш браћо, за крст частни, — закликта харамбашин глас, и цијела гомила понови ту ријеч, — и мало час нестаде бјесних крвника. Сви изгибоше, а паша с неколицињом би заробљен. —

Хајдуци им одузму оружје, поведу уз брдо у свој стан. —

Неколико људи остаде на бојишту, да мртве сахране. А харамбаша, кога у путу са робљем остависмо, већ после пола сата бјеше у својој пећини с људима. —

Пашу, који је био везан, одма увуку у тамну пећину, која дубоко кроз земљу вођаше — и чак с друге стране брда излаз има.

Заиста страшна тамница. Отвор на који се улазило био је тако узан и рогобатан, да се паша морао сагнућући увлачити, и кад га већ пратилац — хајдук *Станоје* до сре-

дне дотура, врати се онијем истијем путем а излаз загуши великом стијеном. — Како је паши било у тој тамници, то се лако може представити. Пошто напипа сигурно мјесто, сједе — и уздахну. Ох Алаху, да тешка искушења — проговори паша — и сузе му грунуше. Зар ми бјеше суђено да се у овој гробници подземној за гријехе кајем? Зар код толиких бојева доспјех да овђе међу крвницима душу испуштим?... И глава пашина клону земљи, те се после неколико тренутака свали, онесвијешћен од влаги на земљу.

Тек што прођоше два добра сата, у један мах отвором шупљине пећинске појури дневна свјетлост у ову страховиту подземну мрачару, — и паша свјежим ваздухом мало разлађен поврати се из мртвила. Хајдук пође истом стазом којом и пре. И кад дође близу роба, продере се тако страховито „хај“ де, пашо, зовете харамбаша, да јадник мишљаше, дође му крај.

Сад ударе другијем путем испод земље. Пут је био нешто свјетлији од пређашњег, али се бјеху пружице страховите провале измеђ њих, па их мораше на њеким мјестима и прескакати. Гдје гдје је опет био пролаз тако узан, да се једва потрбушке могло изаћи. И кад већ прилично пођу, спазе у један мах отвор над главом, кроз који вечерње руменило продираше у пећину. Паша је мислио, да је већ крај мукама његовијем, па безбрижно гледаше околине планинске.

Несрећни крвник приближаваше се мјесту, гдје је харамбаша. Хајдуци посједали око ватре и разговарају се, ал' у један мах ето ти два момка воде и пашу и његову кћер.

Чим ступе на сриједу запита харамбаша: — познајеш ли је пашо? — Паша ћуташе и дивљи погледи полетаху му преко очију.

Иван се сажали, хтједе му казну ублажити, ама цијела дружина викну у глас — „Смрт крвнику.“ — И већ спремаху хајдуци колац... ватра пуцкаше весело. —

Паша погледа своју кћер жалостно, као да се хтједе опростити, али се харамбаша продрије: — вуците то турско штене. — Сирота дјевојка бјеше од страха преблиједила, па само јецаше плачући.

— Честити харамбашо — проговори дрхтајућим плачом крвопија; — једино ћу те замолити, нека буде први и последни пут. Пушти ме заједно са шћерком, па ишти што гођ желиш — душе ми добићеш, и паша поче сузе пролијевати. Ватра се бјеше разгорјела, а ражањ за пециво већ бјеше готов. Паша погледаше дрхтајући час у хајдуке, а час у колац....

Харамбаша заповједи момцима да се сви сакупе око њега, јер има им њешто рећи. То буде одма, па пошто сврши бесједу, окрене се паши: — Турчине, цигло ти још остаје његолико тренутака да живиш, ако ово неиспуниш, што ти запобједам. —

— Хоћу харамбаша, тако ми пророка, — промуца паша. —

— Е добро, — дакле прво ми мораш здравог и читавог предати *Драшкова* сина. — и друго: на сваку главу моје дружине по кесу дуката, па си тек онда слободан. Пристајеш ли?

— Паша се замисли, па мало после проговори: — „хоћу, али то одма неможе бити.“ Него пошљи ти харамбашо једног мог момка, ако су још у животу, па ћеш већ до ноћи добити што си рекао... И одма напише њеколике ријечи свом кајмакану у Травник.

Момци међутијем доведоше једнога голаћа пашина, који дрхташе као прут од погледа харамбашина.

— Срећан си пашо што ти овај један остаде у животу, да те ослободи, — и намрђено пресјецаше харамбаша погледа страшљива голаћа.

Пошто паша сврши писмо, преда га Хусејину — тако бјеше име том пашином голаћу — да га однесе кајмакану. А харамбаша одвоји њеколико момака који ће заједно с њим отићи и уцијену примити.

IV. Откуп.

Треба нам се вратити мало у Травник. У вечер пред сам сумрачак стојаше један момак на градској капији, и нешто са стражаром говораше. На један мах уђе у град, и непрође ни пун сат, али ето ти једне бошњачине, гдје се с натовареним коњем и једним момком приближава мјесту на ком хајдуци исчекаваху. — Бошњак чим дође близу преда хајдуцима коња с товаром и момка коме црте лично показиваху да је хришћанин, а одјело му тако личаше да би мислио да је прави туркешина. Пошто приступи хајдуцима, и пољуби се са свима, и од велике радости плакаше... Пут се продужи. — Весело иђаху момци са сином свога старог харамбаше који им душу од гријеха избави, и пре по ноћи сумину кроз кршну гору путујући у свој стан. —

Старац јави харамбаши *Ивану*, да је угледао у даљини неколико људи, гдје воде натовареног коња. — Кад то чу паша, тих осмјев пређе му преко усница, и непрестано се разговараше са драгом шћерком својом. Откуп стиже, и после неколико часова испратише пашу љиди *Иванови* до травничког друма, па се вратише. —

Велико весеље настаде по хајдучком стану. Паша чим се дочепа Травника постаде блажији, нехтједе чинити раји више зла, — шта више једнако је пазио да кога неувриједи...

* * *

Тако провођаше паша прве слободне дане послије робства.

V. Невина жртва.

Босански везир као да је отрованом крвљу опојен, тако је бијеснио у оно вријеме, кад му Љубински турци отказаше послушност... Да искали гњев свој, стаде сјећи јадне хришћане и живе на коље патицати.

Лијепа и ведра јесења ноћ разастрла се по околини травничкој. — Путем који је водио из Сарајева у Травник,

ишло је неколико заптија тјерајући пред собом везана хришћанског младића. — Кад стигоше близу мехаче, по-сустао младић од тешка умора паде, а бездушне заптије дизаху га кундацима од пушака... Младић, невин тек му тринајест година, тужно запјеваше преклињући опаке пра-тиоце — да га немуче.

— Цркни, влашко псето, бар још сад; јер нам доста мука зададе, продираху се на њега пустахије. — Јадан младић кад видје да молба непомаже, сагне главу, и сав модар и испребиван корачаше опет лагано; јер га снага бјеше издала. — И већ пјевци у Травнику оглашају зору, а невица жртва очекиваше пресуду.

Расвану се, красан дан измамљиваше свјетинју да излази у варош, јер је чула да ће још један мученик с овог свијета отићи тога дана...

Сав Травник бјеше се узрујао. Љубопитна свјетина врвила је на мјесто погубљења... Около девет часова видјела се из даљине једна гомилица, што из мешћеме долази. У један пут наступи жагор... и гледаоци виде у средине између заптија младића који неустрашиво корачаше напријед....

Целати одма полете да изврше грозну — пашину заповјест — ај' у тај мах приступи к младићу један сједо-бради дервиш. и говораше му пријатељскијем гласом:

— Младићу, штета је да тако млад погинеш. Пређи у нашу вјеру, па ти ништа бити неће. Презриве погледе бацајући на пророкова слугу, помоли се он Исусу, — и у који мах да оврши молитву, у тај... целати изврше заповјест пашину... —

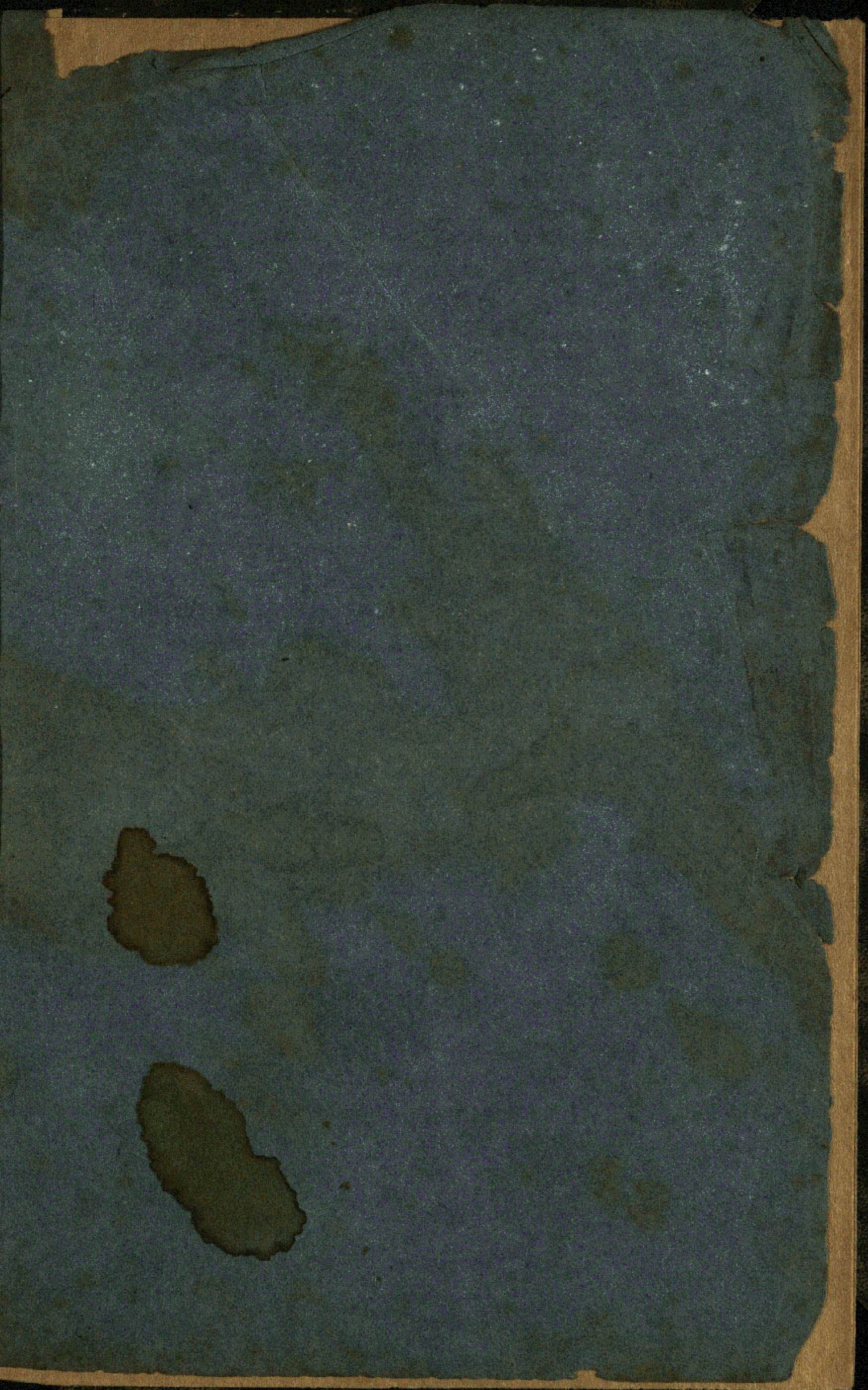
Сунце сједе — мјесечина тиха —
Сјајан мјесећ кроз јеловје вири;
Мирна жртва леже да почива...
Од тешкога јада и умора —
Леже тужна nigда устат неће...

Тако се светио сваки убога дан раји, свирјепи Али-паша. То су му биле најмилије забаве. — Много тисућа невинне дјеце остаде под земљом не покајане. — Многе муке виђе народ херцеговачки — Босна се мије у крви кроз читави вијек — па није чудо што Драшкова сина стиже смрт у турскијем рукама....

Гдје би човјек тражио лијека против судби — али не... није судба довукла ни Драшковог сина у крвничке руке... Проклето среброљубије... његова га браћа издадоше, јер мнидијаху да је новац моћнији но сво поштење...

Погибел твоја од тебе Израиљу...

- „Ој неслого ниђе те небило...
- „Уклони се из нашијех груди...
- „Покај те се ви црни грешници...
- „Остав те се самовољни ђуди' —
- „Чуј те једном... утувите добро:
- „Само слога Славенство спасава.“ —

Примјетба. — Мој премјештај с Цетиња у Београд, као и њеке тешке домаће околности, недопустише ми да овогодишњи "Орлић", на своје вријеме изиђе, богат и уређен, као што су га браћа очекивала. Али у напријед, ако Бог да здравља, он ће и гојнији бити, и на своје вријеме полет свој подузмати.

Ј. Будић.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

РП Ср I 43

1868.1